

BULLETTINE 1-14

UTGITT AV SENTER FOR TVERRFAGLIG KJØNNSFORSKNING

vennskap forsvaret
undervisning
etnisitet kultur voldtekt
medborgerskap funksjonsnedsettelse
musikk mangfold kunst teologi KJØNN oppvekst
maskulinitet likestilling diskriminering medier
kropp og helse feminisme demokrati
kvinnebevegelser arbeid seksualitet
litteratur komparasjon

UiO : Senter for tverrfaglig kjønnsforskning
Universitetet i Oslo

Under en blåere himmel

I år markerer vi at det er to hundre år siden den norske grunnloven ble vedtatt. 1814, ifølge Karsten Alnæs på folkemunne kalt «annus mirabilis» – mirakelåret, var skjellsettende når det gjaldt norsk selvstendighet og folkestyre. Grunnloven etablerte prinsipper om likhet for loven, maktfordeling og ytringsfrihet. De «mirakuløse» reformene i 1814 er et jubileum verd, og STK bidrar selvfølgelig. 8. mars arrangerer vi konferansen «Verdier på reisefot: Likestilling som nasjonal og transnasjonal verdi» i samarbeid med UiOs lørdagsforelesninger. Da diskuterer vi kvinnebevegelsen som en banebrytende transnasjonal bevegelse, og grenser for demokrati og medborgerskap før og nå.

Grunnleggende verdier er verken definert eller befestet en gang for alle. I 1814 innebar for eksempel ideen om «hver mann én stemme» bokstavelig talt bare utvalgte personer av mannkjønn, og det tok hundre år før allmenn stemmerett både for kvinner og menn var fullført. Det ble behørig feiret i kvinnestemmerettsjubileet i 2013.

Regjeringsskiftet høsten 2013 illustrerer at heller ikke begrepet om kjønnslikestilling er hevet over debatt. Nå er den blåblå mindretallsregjeringen – med støtte fra KrF og Venstre – i ferd med å fylle likestillingsbegrepet med sin mening. Regjeringen Solberg har trukket likestillingsmeldingen (referanse), styrket kontantstøtten, redusert fedrekvoten og den offentlige støtten til barnehager, fjernet likestillingstilskuddet til trepartssamarbeidet om likestilling i arbeidslivet, og åpnet for at leger kan reservere seg mot abortingrep. Hverdagsfeministen Solveig Horne, statsråd for Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, og høyrefeminister som Julie Brodtkorp (statssekretær ved statsministerens kontor), har med reformer som disse skapt ny debatt om det norske likestillingsprosjektet. Dreining fra strukturelle reformer for likestilling gir mer rom for individuelle valg også når de går på tvers av kjønnslikestilling. Vi ser konturene av et tyngdepunktskifte fra likestilling til likeverd, med mer anerkjennelse av kjønnsstradisjonelle valg. I et lengre historisk perspektiv er dette ikke overraskende. Kjønnslikestilling er omstridt, både som et mål og som virkemiddel.

Kjønnsforskjellstenkningen har alltid hatt sine støttespillere, både blant feminister, ikke-feminister og anti-feminister. Den norske likestillingspolitikken fra slutten av 1970-tallet har vært preget både av likhets- og forskjellstenkning om kjønn, og den har vært tuftet på pragmatiske kompromisser.

Like fullt har den vært dominert av likestillingstanken – med innskrenket rom og legitimitet for hjemmeværende husmødre og fraværende yrkesfedre, og med en rekke strukturelle reformer. For mange kjønnsforskere betyr endret politikk også nye forskningsspørsmål: Hva mener regjeringen med «valgfrihet», og hvordan vet vi om valg er frie eller ikke? Hvordan vil regjeringen manøvrere mellom en verdikonservativ, liberal og en høyrepopulistisk likestillingspolitikk? Vil vi se et grunnleggende skifte i forestillinger om kjønn, der kjønnskonservative ideer om naturlige forskjeller får bredere fotfeste? Hvordan vil regjeringen gjennomføre reformer for «likestilling på alle grunnlag» når den kutter i budsjettet til det meste som har med kjønn å gjøre? Forskning indikerer at det ikke er flertall for reformene i fedrekvoten, og at kontantstøtten er kontraproduktiv i forhold til målsettingen om økonomisk selvstendighet både blant kvinner og menn.

Vi håper at regjeringen på sikt ikke lar ideologiske hensyn gå foran kunnskapsbaserte reformer, og at Forskningsrådet tar sitt ansvar for å sikre kjønnsperspektiv i forskning og innovasjon. Kritiske kjønnsperspektiv er viktig også når likestillingspolitikken reformuleres i en tid med store demografiske og kulturelle forandringer. Vi minner om STKs forslag et «Kjønn+»-forskningsprogram som kan sikre et bredt, helhetlig kunnskapsgrunnlag for moderne likestillingspolitikk, der også dynamikken mellom kjønn, sosial klasse, alder og livsløp, religion og etnisitet står sentralt.

I dette nummeret av Bulletine gir vi smakebiter på vår allsidige virksomhet; det er omtaler av utvalgte seminarer fra høsten 2013, to av fjorårets rekordmange avsluttede doktorgrader; STKs aller første masterstudenter (!); nye prosjekter og stipendiater, og – som alltid – finner du en oversikt over vårens seminarprogram, og intervju med vinneren av årets beste masteroppgave ved UiO med hensyn til kjønnsperspektiv. Viktige ting på personalfronten blir selvsagt omtalt, fra det ufattelig triste at vi har mistet en kollega – Anne Lorentzen – til presentasjon av en ny stipendiat, Rainer Skumsnes, og bidrag fra gjesteforskere. Dessuten takker vi Jorunn Økland som nettopp har avsluttet sin åremålsperiode som senterleder. Søknadsfristen på ny åremålsstilling går ut mens denne lederen skrives. Ny leder skal være på plass fra neste årsskifte, som på en måte blir vårt lille annus mirabilis. Spennende tider!

Beatrice Halsaa, senterleder

BULLETINE 1- 2014, 27. årgang
ISSN 1891-1420 (print)
ISSN 1891-1439 (online)

UTGITT AV:
Senter for tverrfaglig kjønnsforskning
Universitetet i Oslo

ANSVARLIG REDAKTØR:
Beatrice Halsaa

REDAKTØR:
Nina Heilmann

FORM:
Alien Design

ABONNEMENT (GRATIS):
Tlf/Faks: 228 58930/228 58950

E-post: n.m.heilmann@stk.uio.no
Nettside: www.stk.uio.no

REDAKSJONEN AVSLUTTET:
29. januar 2014
Neste utgave: August 2014

REPRO, SATS OG TRYKK:
o7 Media AS, Oslo
Opplag: 1800

FORSIDEN:
Foto: Thorfinn Bekkelund /
Samfoto / NTB Scanpix

LEDER

Under en blåere himmel 2

NYE PROSJEKTER

Hvordan kjønnens lederskap og makt i Forsvaret? 4
Kick-off for polsk-norsk likestillingsprosjekt 6

STK HAR FÅTT NY LEDER!

7

PROSJEKTAVSLUTNINGER

Nye kjønn, andre krav! 8
«Nye» gutter på barneskoletrinnet? 10
Betydningen av kjønn og relasjoner på ungdomsskoletrinnet 12
Når minoritet blir majoritet i skolen 14
Høyt henger de og marginaliserte er de? 16
Å være sammen: Intimitetens nye kulturelle vilkår 18

DOKTORAVHANDLINGER

Folkestyrets innvandrere 22
Politisk medborgerskap og norskhet 24

ARRANGEMENTER

Salong og opplysning – intellektuell praksis på 1700-tallet 25
Teologi og retorikk i de norske og internasjonale debattene om kvinners stemmerett 26
«Jeg vil lade de kvindelige modstandere sejle sin egen sø» 28
Nettverk av nødvendighet 30
Bruk stemmen – ta stemmen 32

TAKK TIL JORUNN

33

NYE FORSKERE

Tilbake ved STK 34
Nye forskere ved STK 35

GENDER MAINSTREAMING I PRAKSIS – EN LÆRINGSREISE

36

MASTEROPPGAVER

En verdig prisvinner 37
Where are the women in international relations? 38
Gjensidighet og tvetydighet 39
Fra likestilling til mangfoldets ulikestilling 40
Kvinnelig maskulinitet og androgynitet 41

MAKTSTRUKTURER

42

MINNEORD OM ANNE LORENTZEN

43

VÅRENS SEMINARPROGRAM

44

Hvordan kjønnens lederskap og makt i Forsvaret?

Selv om Norge ligger på topp i internasjonale likestillingsmålinger, er det fortsatt et klart flertall av menn i ledelsen av viktige maktinstitusjoner i samfunnet. Forsvaret er en viktig maktinstitusjon, og det har lenge vært et politisk ønske om å øke kvinneandelen, men resultatene av innsatsen er ikke som forventet. I dette prosjektet skal vi studere hvordan det militære lederskapet ser ut og hvordan det kommer til uttrykk i Forsvarets imagebygging.

Av Ulla-Britt Lilleaas, professor/gjesteforsker, STK
u.b.lilleaas@stk.uio.no

Nytt NFR-prosjekt til STK

Dette prosjektet startet opp 1. august 2013 og er en del av paraplyprosjektet «Mirror, mirror on the wall, who's the most powerful of them all? Gender as a symbolic and social structure in organizations», med finansiering fra Samkul-programmet i Norges forskningsråd. Utgangspunktet for den tverrfaglige forskergruppen er å studere kjønn og makt i mektige organisasjoner som finansvirksomheter, oljeindustrien og Forsvaret fra ulike faglige ståsteder.

Flere kvinner i militær ledelse

I Forsvarssjefens årsrapport fra 2006 vises det til at i militære stillinger er kjønnsbalansen skjev på alle nivåer, og i St.meld. nr. 36 (2006–2007) fremgår det at regjeringen vil ha et moderne, fleksibelt forsvar som kan håndtere et bredt spekter av oppgaver. Her pekes det på at større mangfold i organisasjonen, dvs. bedre kjønnsbalanse, vil gjøre Forsvaret enda bedre i stand til å møte de sikkerhetsutfordringene man står overfor, både nasjonalt og internasjonalt. Det har også vært et politisk ønske å øke kunnskapen om hvordan Forsvaret kan ta vare på kvinner, samt øke kvinneandelen og sørge for flere kvinner i militær ledelse.

Forsvarets informasjons- og omdømmekampanjer

I dette prosjektet skal vi studere hvordan kjønn, makt og seksualitet kommer til uttrykk i Forsvarets informasjonsmateriale og kampanjer rettet mot å rekruttere flere kvinner. For at Forsvaret skal lykkes med sine rekrutteringsbestrebelse, må unge jenter føle at de passer inn. Forskningen på årskull viser at mange jenter ikke føler seg velkomne. Forsvaret er en mannsdominert og hierarkisk organisasjon, hvor fysisk styrke og utholdenhet er et viktig krav for å kunne posisjonere seg og gjøre karriere. I denne studien vil vi se nærmere på bildet av den arketypiske militære lederkroppen

og undersøke hvilken sosial funksjon den har for inkludering eller ekskludering av kvinner til viktige posisjoner. De tidligere rekrutteringskampanjene var fokusert på våpen, krigsøvelser og tradisjonelle, maskuline verdier. De dannet en kultur som er fundamentert på å skille de svake fra de sterke. I forsøket på å tiltrekke seg flere kvinner, har Forsvaret i de seneste kampanjene hatt et tydeligere fokus på mangfold, relasjoner og holdninger.

Den legitime militærkroppen

Med utgangspunkt i tekster, bilder og informasjonsvideoer ønsker vi å belyse hva et slikt materiale kan fortelle om Forsvarets imagebygging. Gjennom intervjuer vil vi søke å finne hvilke kroppslige disposisjoner og holdninger som gjør seg gjeldende i et moderne, militært lederskap. Forskningsdesignet som er valgt, legger opp til kvalitative intervjuer med øverste befal i det norske Forsvaret, kritisk diskursanalyse, og klassisk tekstanalyse av hegemoniske representasjoner av den legitime militærkroppen, slik vi ser den i sentralt informasjonsmateriale.

Viktige spørsmål som skal utforskes, er:

- Hvilke *symbolske og kulturelle* konstruksjoner av kjønn, kropp og lederskap finner vi i militære kampanjer, video- og billedmateriale og hvordan henger de sammen med maktforholdene mellom kjønnene?
- Hvordan blir kjønn framstilt og hvordan kan vi anta at symbolske og kulturelle representasjoner påvirker rekrutteringen og karrieren til kvinner og menn i Forsvaret?
- Hvilke konsekvenser får framstillingene for kjønn og lederskap?
- Hva utelukkes og hvem representerer og legitimerer visse statuser og handlinger?
- Finnes det for eksempel bilder av kvinnelige helter eller rollemodeller i Forsvaret?

Foto: Forsvaret.no

I 2006–09 var oberst Ingrid Gjerde sjef for HM Kongens Garde. Fra oktober 2013 er hun sjef for Krigsskolen; i begge tilfeller som den første kvinnen.

Kroppen har en helt spesiell plass i det militære feltet, og den preges av streng disiplin hvor rutiner, drilling og fysisk harde øvelser styrer hverdagen. I utforskningen av den konstruerte militære kroppen vil Bourdieus begreper om symbolsk makt og fysisk kapital, og Foucaults begreper om kunnskap og disiplineringer som et redskap for sosial integrasjon, meningskaping og status, inngå i analysen av materialet.

Betydningen et kompetent lederskap

Vi vil også intervju øverste befal i ulike militære disipliner, i tillegg til at vi nylig har avsluttet et forskningsprosjekt med tittelen «Maskulinitetskulturer i Forsvaret som hinder for likestilling». Dette har gitt oss tilgang til et større materiale hvor disse spørsmålene er tematisert i intervjuer med høyere og lavere befal, og gjennom intervjuer og observasjoner av 30 kvinnelige og mannlige soldater som er inne til førstegangstjeneste. Et av hovedfunnene fra dette prosjektet er betydningen av kompetent lederskap for å hindre seksuell

trakassering, skape trivsel, beholde kvinner og på den måten på lengre sikt sørge for flere kvinner i militær ledelse (Lilleaas og Ellingsen 2014).

Samarbeidspartnere og faglige nettverk

I tillegg til Mirror-mirror-prosjektets forskerteam er seniorforsker Dag Ellingsen (AFI) og professor Michael Kimmel, University of NY, Stony Brooks våre samarbeidspartnere. Vi samarbeider med Forsvarsdepartementet og deltar i et nettverk som består av ca. 20 militær sosiologiske forskere som utveksler og diskuterer forskningsresultater en gang i semesteret.

Mer informasjon om St.meld. nr. 36 (2006–2007), «Mirror-mirror» og de ulike delprosjektene finnes på denne nettsiden: www.ntnu.edu/genderpower, og mer om dette prosjektet på www.stk.uio.no/forskning/prosjekter/kjonnet-lederskap/ ♦

Kick-off for polsk-norsk likestillingsprosjekt

Foto: Emil N. Johnsen/STK

For å markere starten på prosjektet «Gender equality and quality of life» ble det 5. og 6. desember arrangert en «kickoff workshop» ved STK. Sammen med administrasjonen deltok sju polske og tre norske forskere med foredrag, diskusjon og planlegging av det såkalte GEQ-prosjektet.

Av Amund Rake Hoffart, vitenskapelig assistent, STK
a.r.hoffart@stk.uio.no

Det bilaterale forskningsprosjektet «Gender equality and quality of life – how gender equality can contribute to development in Europe» (GEQ) er et samarbeid mellom Universitetet i Oslo (STK og Institutt for helse og samfunn) og den polske partneren Universitet Jagellionski i Krakow. Målet med prosjektet er å utforske forholdet mellom likestilling og arbeid, familie, livskvalitet, politikk og kultur i Polen og Norge. Prosjektet skal videreføre en flerdimensjonal likestillingssurvey som først ble gjennomført i Norge i 2007 (og senere av det internasjonale prosjektet IMAGES), kombinert med kvalitative fokusgruppeintervjuer og politikk- og medieanalyse.

5. og 6. desember ble det arrangert et åpningsseminar, en såkalt «kickoff workshop», ved STK. Arrangementet ble åpnet med en velkomsttale fra senterleder Jorunn Økland, fulgt av en innledende del – åpen for alle interesserte – der Marta Warat og Aleksandra Migalska gav en bred statusrapport fra likestillingsarbeidet i Polen. Den påfølgende diskusjonen mellom de polske forskerne og STK-forskere omfattet en rekke kjønnsrelaterte spørsmål, som polsk arbeidsmigrasjon, forholdene for kjønns- og likestillingsforskning, likestillingsholdninger og religion. Målet om kjønnslikestilling er omstridt i Polen – et land som, ifølge de polske forskerne, i større grad enn Norge er

preget av forskjells- og komplementaritetsforståelse av kjønn. Foredragsholderne skisserte derfor opp en rekke kulturelle og politiske utfordringer for polsk likestillingsforskning.

Seminalet fortsatte med en presentasjon av «den norske modellen» for likestillingsforskning ved Øystein Gullvåg Holter og Kari Nyheim Solbrække. Her ble erfaringer fra en rekke tidligere norske studier av likestilling oppsummert, samtidig som de strategiske utfordringene for det nye prosjektet ble skissert. Planen er at prosjektet også skal kunne levere en «oppskrift» på bedre likestillingsforskning på et europeisk nivå. Etter at de norske forskerne hadde holdt sitt innlegg, ble første seminardag avrundet med to foredrag fra polsk side. Beata Tobiasz-Adamczyk presenterte ulike måter å forstå begrepet livskvalitet på i en likestillingskontekst, mens Ewa Krzaklewska reflekterte over det metodologiske grunnlaget for forskning på likestilling. Andre dag av workshopen ble brukt til konkret prosjektplanlegging og innledende drøfting av metodiske utfordringer.

Prosjektet er finansiert av det polsk-norske forskningsprogrammet ved UiO og vil strekke seg over en tidsperiode på to og et halvt år. Øystein Gullvåg Holter (STK) og Kari Nyheim Solbrække (HELSAM) er ansvarlige for den norske delen av prosjektet. Totalt vil 14 forskere delta, og dette antallet inkluderer en doktorandstilling (Polen) og to postdoktorandstillinger (Polen og Norge). ♦

STK har fått ny leder!

– Det blir fint å være leder for en god arbeidsplass med dyktige ansatte. Som leder for STK er jeg i en privilegert posisjon, sier STKs nye senterleder Beatrice Halsaa.

Av Cathinka Dahl Hambro, PhD i middelalderstudier, UiO
cathinka.hambro@iln.uio.no

Foto: UiO

Professor Beatrice Halsaa tok over som senterleder 1. januar i år etter Jorunn Økland, som har sittet i stillingen siden 2010.

– STK er et flott sted å være. Vi har bra balanse mellom fellesskapet og den enkelte, med faste rutiner for informasjonsutveksling og diskusjon på ukentlige husmøter, faglige lunsjer og forskerseminarer. Det bidrar til et trivelig, trygt og kreativt fagmiljø der vi vet hva kollega-

ene våre driver med, og der det er rom for kontinuerlige meningsbrytninger.

Nye utfordringer

Beatrice Halsaa har vært ansatt ved senteret helt siden det het Senter for kvinne- og kjønnsforskning (SKK). Hun er utdannet statsviter fra Universitetet i Oslo, og kom til senteret i 1998, etter å vært ved Høgskolen i Lillehammer siden 1970-tallet. Hun er dermed en av de med lengst fartstid ved STK.

Halsaa skal lede senteret i ett år, inntil en ny leder etter planen er på plass fra 01.01.2015. Hun sier at det føles litt trygt å gå inn i en stilling hun har hatt før. Samtidig er hun klar på at STK ikke er det samme nå som det var da hun sist satt i sjefsstolen.

– Det er klart det er andre og nye utfordringer nå. Da jeg var leder sist, etablerte vi ordinær undervisning ved senteret for første gang, med årsenhet og bachelorgrad i kjønnsstudier, med to fagforydypninger.

– Siden den gang kan STK også tilby en mastergrad i tverrfaglige kjønnsstudier. Med få fast ansatte er det krevende å vedlikeholde et godt fagtilbud både på bachelor- og masternivå. Det gjelder å skape og videreutvikle gode læringsmiljøer både for studenter og lærere. Vi må være realistiske i forhold til

hvor mange emner vi kan tilby, samtidig som vi ser den store ressursen som særlig masterstudentene utgjør. Jeg gleder meg til å samarbeide med programleder og studieseksjonen, sier Halsaa.

Hva tror du blir dine viktigste oppgaver som senterleder?

– Lederoppgavene ved et tverrfaglig senter som vårt er mangfoldige og utrolig sammensatte. Den viktigste enkeltoppgaven er trolig rekruttering og nyansettelser, spesielt å få på plass vår neste faglige leder, men også å finne de best egnede ved våre øvrige stillingsutlysninger. Derneft gjelder det å legge til rette for at vi får fram gode forskningssøknader, både nasjonalt og internasjonalt. Senteret trenger eksterne midler for å sikre faglig fornyelse, og for å kunne tilsette flere stipendiater og postdoktorer. Det er sånn senteret forblir dynamisk.

– De mange løpende oppgavene ved senteret skal heller ikke glemmes, som vårt utadrettede seminarprogram, nettsider og Bulletine og rett og slett de daglige små gjøremålene som bidrar til et godt fagmiljø.

– I 2014 skal STK lede både det nasjonale fagrådet for kjønnsforskning og den nasjonale forskerskolen i kjønnsforskning. Harriet Bjerrum Nielsen leder forskerskolen, mens jeg leder det nasjonale fagrådet. Universitets- og høgskolerådet har bestemt at det skal gjennomføres en nasjonal evaluering av karakterbruken på kjønnsforskningsfeltet, og det blir selvsagt også en viktig oppgave.

Kommer du til å få noe tid til egen forskning, da?

– Det blir en utfordring. I utgangspunktet skal det være tid til egen forskning, men det forutsetter at tiden disponeres med klokt. Jeg har flere ting som skal gjøres ferdig i løpet av året, ikke minst bokprosjektet «Gender, religion and citizenship» sammen med Line Nyhagen Predelli. Jeg satser definitivt på å finne rom til egen forskning også.

– Det som er spesielt givende med å være ved STK, er at det er så mange flotte og flinke forskere med kritisk kunnskapsutvikling både som lærere og forskere, godt hjulpet av en rutinet og velfungerende administrasjon. Da kan det være gøy å lede, avslutter Beatrice Halsaa. ♦

Nye kjønn, andre krav!

Er dere virkelig helt ferdige nå? spurte en deltaker litt overrasket på avslutningskonferansen for STKs paraplyprosjekt «Nye kjønn, andre krav?» Store forskningsprosjekter har det jo med å trekke i langdrag på grunn av alle de uforutsette problemer som kan oppstå. Og ferdig med problemstillingene blir man jo aldri. Men i forhold til de mål vi hadde satt oss, ja, da er vi faktisk ferdige!

Av Harriet Bjerrum Nielsen, professor, STK
h.b.nielsen@stk.uio.no

Med tre ph.d.-avhandlinger, to bøker og en passe mengde artikler her og der – kunne prosjektet slå paraplyen pent sammen ved den godt besøkte avslutningskonferansen i Georg Sverdrups hus 1. november 2013. Den siste boken – en antologi med bidrag fra ni delprosjekter – er ennå ikke kommet ut, men den er levert til forlaget og skal hvis alt går bra, bli publisert i månedsskiftet mai-juni 2014. Arbeidstitelen er: *Forskjeller i klassen. Nye perspektiver på kjønn, klasse og etnisitet i skolen.*

Prosjektet var i gang på STK 2008–2012, med midler fra Norges forskningsråds FRISAM-midler. Prosjektet har vært omtalt i *Bulletine* 2/09 og 2/11, men vi rekapitulerer likevel: Hensikten med prosjektet har vært å gi nye perspektiver på og ny kunnskap om hvordan kjønn, etnisitet og sosial klasse får betydning i skolen i dag. Hvilke forskjeller finnes i klassen og hva betyr de? Utgangspunktet har vært kjønn, men kjønn skapes ikke i et tomrom. Jenter og gutter vokser opp i ulike sosiale og kulturelle miljøer, hvor kjønn har ulik betydning og innhold. Måten kjønn kommer til uttrykk på, har å gjøre med sosial klasse og etnisitet, og det endrer seg med alder og generasjon. Det er også betinget av den konkrete sammenhengen hvor samhandling mellom elevene og lærerne finner sted: skolen og klassen. Kjønn må altså ses i kontekst.

Skolen: ikke feminisert, men modernisert

Forholdet mellom to samfunnsmessige endringsprosesser har stått sentralt: På den ene siden endringer i hva kjønn betyr for barns oppvekst i dag. På den andre siden endringer i de krav som stilles i skolen, og som igjen avspeiler endringer av kompetansekrav i dagens samfunn. Et av resultatene er at skolen ikke er feminisert, men modernisert – på en måte som umiddelbart kan se ut til å gi fordeler for jenter, samtidig som vi også ser nye tendenser i guttenes væremåte. Denne kompleksiteten i hva kjønn betyr i skolen i dag, blir helt borte i debatten om gutter som de nye skoletaperne. Her tolkes små statistiske gjennomsnittsforskjeller i forhold til kjønn som en nesten absolutt forskjell mellom jenter og gutter, og det fører

med seg en forestilling om at de fleste jenter klarer seg bra, mens de fleste gutter er potensielle skoletapere. Hermed skapes et taperbilde av gutter som i virkeligheten kun de færreste gutter passer inn i.

Analyseperspektiver: tid, rom og familie

Tid, rom og familie har vært sentrale analysekategorier. Vi har hatt prosjekter som har anlagt et generasjonsperspektiv på gutters skoleerfaringer (Monica Rudberg), som har sammenlignet barnehagebarn med 40 års mellomrom (Rasmus Kleppe), eller som har fulgt de samme elever gjennom hele grunnskolen (Harriet Bjerrum Nielsen). Vi har sett på konsekvensene av moderne pedagogisk organisering i

baseskoler i forhold til elevenes alder: på barnetrinnet (Stian Overå), på ungdomstrinnet (Helene T. Godø og Heidi Eng) og på videregående skole (Ingunn Eriksen). Vi har hatt prosjekter som har tatt temperaturen på læringskulturer i ulike segmenter av middelklassen (Helene Aarseth), og blant foreldre som selv har kort utdanning (Beret Bråten). Den læring som finner sted i skjæringspunktet mellom skole, samfunn og familie, handler ikke kun om kunnskap og holdninger, men er også med på å forme selvbilder, livsprosjekter og motivasjon for den enkelte elev. Kjønn, etnisitet og sosial klasse fylles på denne måten også med emosjonell mening og gir ulike måter å forholde seg til skole og læring på. Prosjektets siktemål har dermed ikke bare vært å undersøke forskjeller i klassen, men også å forstå mer av hvordan de kan få konsekvenser for barns og ungdoms livssjanser.

Kjønn som distinksjon, distribusjon og diskurs

Vi har sett på kjønn som en mangedimensjonal, variert og foranderlig størrelse, men vi har ikke av den grunn oppløst kjønn som begrep og distinksjon. Å se kjønn som en stabil, todelt struktur har vært gjenstand for massiv kritikk innen kjønnsforskningen de senere år. Når forskjellene mellom kjønnene er så mangedimensjonale og flytende, hvorfor skal vi da i det hele tatt snakke om kjønn eller hvorfor bare om to? Dette perspektivet har vært viktig for å bryte opp generaliserte og naturaliserte forestillinger om kjønn, men det kan føre til en underbetoning av at kjønn kan være nokså solid forankret i menneskers subjektiviteter og sosiale praksiser. Slike kjønnsforskjeller utgjør sjelden eviggyldige sannheter, men kan være mønstre som avtegner seg når vi ser på bestemte grupper i bestemte aldre, i bestemte historiske perioder eller i bestemte situasjoner. De kan utgjøre begrensede lovmessigheter. Vi er ikke enige i at man er nødt til å oppfinne flere kjønn for å ta høyde for og forklare variasjon og endring.

Vi har i prosjektet valgt å forstå kjønn både som en *distinksjon*, som *diskurser* og som *distribusjoner*. Kjønn som *distinksjon* viser til kvinner og menn, jenter og gutter. Kjønn som *diskurs* viser til kjønn som tolkningsramme, altså kjønnets kulturelle representasjoner. Kjønn som *distribusjon* fanger opp det forhold at noen typer av adferd ses hyppigere hos det ene kjønn enn hos det andre. Vi kan altså ha kjønns mønstre også selv om det ikke omfatter alle kvinner og alle menn, selv om de kan være begrenset til noen kontekster og er fraværende i andre, og selv om spredningen innen hver av kjønnsgruppene kan være større enn gjennomsnittsforskjellen mellom kjønnene. Langt de fleste kjønnsforskjeller er av denne siste typen. Mye

av uklarheten i debatten om gutter som skoletapere skyldes at man på den ene siden blander sammen kjønn som distribusjon med kjønn som distinksjon, og at man på den andre siden ikke er oppmerksom på hvordan dominerende kjønnsdiskurser legger rammen for den måten man tolker på.

Når det gjelder sosial klasse og etnisitet, er det åpenbart at de ikke på samme måte som kjønn utgjør en *distinksjon*. De kan gjøres til en distinksjon, som når vi snakker om minoritet eller majoritet, arbeiderklasse eller middelklasse. Men siden fenomenet de hver især refererer til er langt mer upresist og flytende, må distinksjonsbruk i høyere grad defineres og begrunnes teoretisk. Etnisitet og sosial klasse viser altså snarere til diskursive og distributive mønstre.

Nye måter å samarbeide i forskning på

Når prosjektet ble ferdig i tide, tror vi det kan ha å gjøre med den måten vi valgte å organisere det på. Vi har jobbet som et team med relaterte, men likevel selvstendige delprosjekter. De overordnede problemstillinger for paraplyprosjektet lå fast fra starten av, men vi har kunnet bruke hverandre hele veien i diskusjoner om teori, metode, design, analyser og konklusjoner. Vi organiserte også konsentriske sirkler rundt denne innerste «skolegruppa»: Neste sirkel var «prosjektgruppa», som besto av en rekke inviterte forskere som drev med beslektede prosjekter. 15–20 forskere og stipendiater fra andre forskningsenheter – innenfor og utenfor UiO – møttes hos oss ca. fire ganger per semester. Her kunne alle legge frem sine prosjekter eller pågående arbeider, eller vi organiserte litteraturseminar. Det ga oss et verdifullt, løpende innblikk i hva som foregikk i feltet. Tredje sirkelen var en åpen seminarrekke i STKs seminarprogram som gikk 3–4 ganger per semester de første to årene. Her presenterte sentrale forskere sine arbeider, de fleste fra Norge og Norden. Den fjerde og ytterste sirkelen var det internasjonale samarbeidet, som enten foregikk ved at vi selv organiserte konferanser med utenlandske samarbeidspartnere og forelesere, eller ved at vi sammen dro på konferanser i utlandet og presenterte våre delprosjekter.

En viktig person utenfra krysset alle de konsentriske sirkelene: professor Barrie Thorne fra UC Berkeley. Hun var ansatt som professor II i to år på prosjektet (finansiert av NFRs Bilat-midler) – og deltok både i skolegruppas indre liv med veiledning av stipendiater og masterstudenter, hadde innlegg for prosjektgruppa og på seminarer og konferanser, og hun tok imot to av prosjektets stipendiater på utenlandsopphold i Berkeley. Å bli ferdig i tide har altså både å gjøre med heldige omstendigheter og å ha tenkt ut en lur forskningsorganisering. ♦

«Nye» gutter på barneskoletrinnet?

– Evne til å vise omsorg, følelser og intimitet har en sentral og betydningsfull plass i gutters samspill og relasjoner i barneskolen. Dette hevder Stian Overå, som i sin doktorgradsavhandling *Kjønn – barndom – skoleliv* viser hvordan elever oppfatter og håndterer ulike faglige og sosiale krav og forventninger i skolehverdagen.

Av Stian Overå, dr.polit. i sosialantropologi, UiO
Stipendiat ved STK 2008–2013
Stian.Overa@sykehuset-innlandet.no

Illustrasjonsfoto: Colourbox.com

Min ph.d.-avhandling baserer seg på etnografisk feltarbeid utført på en *baseskole* i en av Oslos drabantbyer. Skolen hadde ikke tradisjonelle klasserom, men åpne undervisningslandskap og en pedagogisk modell som innebar både aldersblandet og nivådifferensiert undervisning. Gjennom skoleåret 2008/2009 fulgte jeg en gruppe elever på 1.–7.klassetrinn. Jeg var til stede som observatør i friminutt og undervisning, og arrangerte intervjuer med elevene. Studiens formål er å bidra med kunnskap om kjønn og atferd blant dagens skolebarn, som kan betraktes i lys av tidligere studier.

Nytt blikk på kjønn i barneskolen

Avhandlingen tar for seg begge kjønn, men har et hovedfokus på guttene. Norsk skoleforskning er 20–30 år gammel, og studier av gutters liv og perspektiver er underrepresentert i mye av forskningslitteraturen. Det har manglet oppdatert forskning om barns oppvekstvilkår i skolen i et kjønnsperspektiv, og

derfor vet vi forholdsvis lite om hvordan især gutter opplever og håndterer skolehverdagen.

Så hva fant jeg, sett i lys av tidligere forskning? Studien peker på både kontinuitet og endring når det gjelder hva kjønn betyr for dagens unge. Hos guttene var kjønnets gjenkjennelighet helt overordnet knyttet til dannelsen av en relativt klar hierarkisk struktur, samt orienteringen mot konkurranse og prestasjoner. Med unntak av fasen med hierarkidannelse i starten på skoleåret – da guttene virket opptatt av å avklare sine posisjoner vis-à-vis hverandre – var imidlertid ikke guttenes samhandling i særlig grad knyttet til machopreget maskulinitet, slik det er beskrevet i en god del tidligere studier. Det klare flertallet av guttene på barnetrinnet så ut til å være opptatt av å opprettholde god kontakt til både lærere og medelever, og å oppnå gode karakterer. Selv om det var betydelige forskjeller når det gjelder hvor godt hver enkelt gutt håndterte skolesituasjonen, tyder ikke empirien på at guttene opplevde at det å investere i skolen var på kollisjonskurs med det å lykkes sosialt, slik det ofte presenteres i media og en del tidligere forskning.

Relasjonell og selvrefleksiv kompetanse

Basert på iakttagelser fra hele skoleåret kan guttenes samhandlingsform betegnes som avslappet, vennlig, omsorgsfull og ikke-dominerende. Kameratgruppen som kalte seg «Bad Company», eksemplifiserer dette. Klubben bestod av bestekompisene Sander og Preben, og fem-seks andre gutter på 6. trinnet. Klubbnavnet høres kanskje litt fryktinngytende ut, men det var humor og lek framfor hardhet og regelbrudd som preget guttenes samværsform. I skoletiden diskuterte de ofte skateboardtriks, skrekfilmene de hadde sett med 18-årsgrense og hvem som «rullet mest» av artister som Michael Jackson, Muse og Dragonforce. De var også i full gang med å bygge en klubbhytte i skogområdet i nærheten av skolen. Klubben utgjorde en arena der guttene dannet et tett og lojalt kameratfellesskap rundt felles aktiviteter. I mange situasjoner kunne disse guttene også vise stor grad av støtte, sympati og omsorg for hverandre. Et eksempel på dette er da Sander fortalte Preben at han savnet storebroren sin som var i militæret.

[] Preben spør Sander og meg om vi vil spille basket. Sander svarer litt mutt at han ikke føler seg helt bra i dag. Han forteller at han ikke er syk, men at han er «litt deppa» fordi storebroren hans reiste til militæret i går. «Han blir borte i ukervis», legger han til og ser litt nedfor ut. Preben forteller meg at han og Sander pleier å skate og spille basket med broren til Sander. Preben synes også det er dumt med Sanders bror, men legger til at han «selvfølgelig forstår at det må være enda verre for Sander» (noen minutter senere). I garderoben tar Preben kontakt med Sander. Han foreslår at de kan sende en pakke til Sanders storebror med «bamsemums» og skateboard-blader. «Er ikke det, det han liker best, da?», spør han Sander oppmuntrende. Det virker som Sander er i litt bedre humør igjen. På vei inn i klasserommet blir de enige om at de etter skoletid skal gå innom butikken for kjøpe det de trenger til gaven.

I vårt samfunn har ikke gutter rykte på seg for å være spesielt opptatt av eller dyktige til å snakke om personlig følelsesmessige forhold. Med referanse til Storbritannia, men kanskje like relevant i en norsk kontekst, hevder sosiologen Stephen Frosh at det finnes en allmenn oppfatning av gutter som «emosjonelt uartikulerte». Dette kulturelle bildet av gutter underbygges ikke av denne studien når disse guttene i mange tilfeller kunne vise stor grad av omsorg, selvinnsikt, refleksjonsevne. I mange situasjoner snakket guttene åpent og reflektert om personlig følelsesmessige forhold; om alt ifra jenter de var forelsket i, til ulike problemer i hjem- og skolemiljøet, og om deres aspirasjoner og engstelser for fremtiden. For disse guttene ble det ikke i like stor grad oppfattet som feminint å uttrykke omsorg, vise følelser og framtre med «myke» lederegenskaper, sett i lys av hva tidligere studier har funnet.

Den «nye» guttens framvekst i nordisk skoleforskning

Det kan være flere faktorer som kan være relevante som mulige forklaringer på hvorfor denne studien viser endringer i gutters forhold til det følelsesmessige feltet. Én mulighet er at det har skjedd endringer i hva kjønn betyr for dagens gutter. Altså, at det å vise følelser for gutter ikke i like stor grad som tidligere knyttes til noe problematisk og «feminint», og at omsorg og intimitet har blitt del av deres motivasjonsstruktur. Siden også flere nyere studier fra nordiske land peker i samme retning når det gjelder gutter og endring, virker det rimelig å anta at nordiske likestillingsprosesser, og spesielt barne- og familierpolitikken, spiller inn i disse nye fremstillingene av

gutter og kjønn.

Her til lands er likestillingsarbeidet et systematisk holdningsarbeid som starter i barnehagen og videreføres i skolen og høyere utdanning. Siden skolestudiene på 1970- og 80-tallet ble foretatt, har likestilling vært et viktig nasjonalt prosjekt. Dette er også klare tegn på at barn og barndom har en sterk, ideologisk plass i det norske samfunnet. Forskere har pekt på at det moderne foreldreskap har tatt nye former i møtet med likestillingens idealer om å overkomme den tradisjonelle dikotomien mellom omsorg og forsørgelse i familielivet. I en studie som tar for seg endrete, kjønnete motivasjoner hos fedre tilhørende den øvre middelklasse, beskriver Helene Aarseth det hun betegner som en «barneorientert maskulinitet». Med framveksten av mer likestilte foreldreskap, beskriver Aarseth en omforming av hverdagslivets gjøremål som har banet veien for en refleksiv avkjønning av oppgaver i familien, som tidligere var forbundet med maskulinitet og femininitet. For begge kjønn har dette ført til endringer når det gjelder utformingen av kjønnsidentitet. For mennenes del er det ikke i samme grad som tidligere, oppfattet som feminint å vise følelser og engasjere seg i barneomsorgen, beskriver Aarseth.

Det finnes foreløpig få studier som viser hvordan endringer i foreldreskapet spiller inn på barns sosialisering og i utformingen av kjønnsidentitet. Det er imidlertid ikke urimelig å tenke at hvis menn deltar mer aktivt i barneomsorgen, er sjansene større for å fornye innholdet i barnas identitetsarbeid knyttet til kjønn. Siden begreper som «nye menn», «fleksible fedre» og «moderne familier» i all hovedsak refererer til den utdannede middelklassen, kan det være nærliggende å tenke at klassebakgrunn spiller en betydningsfull rolle i kjønns sosialiseringen, og at den «nye» gutten best kan forstås som et ektefødt barn av likestilte foreldre i et middelklassemiljø. Men inntil mer forskning foreligger, får dette bare stå som en hypotese.

Ved veis ende

Mine fire år som stipendiat har vært en spennende, utfordrende og lærerik reise. Det er mange personer som har ledsaget og oppmuntret meg på ferden, og som jeg ønsker å rette en stor takk til for at jeg kom i mål. Senter for tverrfaglig kjønnsforskning (STK) har vært min arbeidsplass hele stipendiatperioden. Jeg er svært takknemlig for å ha vært del av et så stimulerende og støttende miljø. Uten STK – ingen avhandling! Jeg håper all gleden og støtten dere har gitt meg, skinner gjennom i denne studien. ♦

Betydningen av kjønn og relasjoner på ungdomsskoletrinnet

Både lærere og skolens organisering har betydning for elevers trivsel og opplevelse av skolehverdagen. Gutter og jenter vektlegger imidlertid litt ulike ting når det gjelder lærerstøtte, og reagerer også ulikt på måten skolen organiserer undervisningen på. Dette finner Helene Toverud Godø i sin doktorgradsavhandling i sosiologi *Ungdomskrav – skolekrav – livsrom*.

Av Helene Toverud Godø, dr.polit. i sosiologi, UiO
Stipendiat ved STK 2008–2012
h.t.godo@stk.uio.no

Det er på ungdomsskolen at mye av grunnlaget for framtiden legges. Det som skjer i løpet av de tre årene i ungdomsskolen, er ofte avgjørende for videre muligheter i utdanningsforløpet og dermed også for framtid og voksenliv. I denne studien har jeg undersøkt hva slags faglige mål og sosiale prosjekter gutter og jenter i ungdomsskolen har, og hvordan dette spiller sammen med skolens praktiske og pedagogiske organisering og profil. Ved å ta utgangspunkt i skolehverdagen sett fra elevenes ståsted, har jeg undersøkt hvordan de unge selv forstår, forhandler om, responderer på og påvirker både de faglige, sosiale og institusjonelle prosessene som de står i daglig. Jeg har villet forstå dynamikk i, og mellom, de sosiale og faglige prosessene i skolen, og hvilken betydning lærere har for elevene, både i faglige og sosiale sammenhenger. Til slutt har jeg ønsket å undersøke hvilken betydning opplevelser av inkludering og ekskludering kan ha for elevers selvforståelse, identitetsprosjekter og opplevelse av muligheter. Som en del av paraplyprosjektet har det også vært et ønske å bringe fram kunnskap om forholdet mellom sosial endring av kjønn og sosial endring av kompetansekrav i dagens samfunn.

Hoveddelen av datamaterialet til denne doktorgraden ble samlet inn gjennom et feltarbeid som ble gjennomført på en ungdomsskole i østlandsområdet i løpet av skoleåret 2008/09. Flere kvalitative metoder ble tatt i bruk, som individuelle intervjuer, gruppeintervjuer og deltagende observasjon i klasserom og friminutt. Mens denne skolen var en baseskole med aldersblandet undervisning i flere fag, gjennomførte jeg en kortere kontraststudie på en annen ungdomsskole i 2010, der jeg kun var til stede som observatør i undervisningstimer. Dette var en skole med vanlig klasseromsoppdeling. I det følgende vil jeg trekke fram noen funn som angår betydningen av skolens organisering, særlig hvordan en del jenter reagerte på organiseringen. Deretter vil jeg gå inn på hvilken betydning støtte fra lærerne syntes å ha for elevene, særlig for en del gutter.

Reaksjoner på skolens organiseringform

En del av undervisningen var på denne baseskolen organisert i nivådelte og aldersblandete grupper. Det vil si at elever på 8., 9. og 10. trinn hadde undervisning sammen. Aldersblanding var imidlertid kun for de svake og de sterke gruppene. Blant elevene var det ulike reaksjoner på det å havne i en aldersblandet, svak norskgruppe. Her ble det blant annet synlig hvordan gutter og jenter kan reagere forskjellig på samme type skolesituasjoner:

Mens vi går roper en av jentene bak oss, Maryam fra 9. klasse, at «Jeg vil ikke ha norsk med de der!» (og sikter mot en gjeng 8. klassinger som går foran oss). Læreren svarer henne at det kan bli fint, men jentene svarer tilbake «nei, jeg har hatt det før, det blir det ikke». Læreren svarer da «ja, men dere har ikke hatt det med meg – dere må jo gi meg en sjanse». Da roper Ikra «ja, men kan ikke dere gi oss også en sjanse, da?» Vi kommer inn i gangen og henger fra oss dryppende våte paraplyer og elevene tar av seg de våte skoene sine og henger fra seg jakkene sine. Jeg hører at læreren snakker med de tre jentene fra 9. klasse i gangen utenfor klasserommet. Jentene snakker med sinte, raske stemmer mens læreren overtaler dem til å komme inn og gi det en sjanse.

Så kommer de inn, sinte. Alle tre setter stolene hardt ned på gulvet, og setter seg med en misfornøyd mine. De to guttene fra 9. klasse viser ingen reaksjoner på misnøye. Læreren ber alle om å reise seg og si god morgen. Vi gjør det, de tre jentene litt motvillig. (...)

Etter timen går de tre jentene fra 9. klasse opp til læreren og diskuterer videre. Jeg hører ikke hele ordvekslingen, men merker at de er ganske sinte og føler seg urettferdig behandlet (...)

Å havne på gruppe med yngre elever gir jentene assosiasjoner til å «dumpe». Men jentenes frustrasjon og emosjonelle responser knyttes ikke i første omgang til lærernes faglige

bedømmelse av dem. Når jentene utdyper hendelsen for meg i friminuttet etterpå, knytter de det mest av alt til å handle om at lærerne favoriserer «de kule». I samtaler og intervjuer med disse elevene senere, knytter de dessuten det de oppfatter som lærernes urettferdige bedømmelser, til å handle om at de har innvandrerbakgrunn. I dette eksemplet var det også gutter fra niende klasse som skulle gå i den svake gruppa og måtte ha norsk med åttende klasse. Guttene selv ga ved denne anledningen lite synlig uttrykk for skuffelse over å havne i den svake gruppa. Jentene derimot, fortolker den faglige nivådelingen som et uttrykk for relasjonelle konflikter mellom dem og læreren. De viste i tillegg fortvilelse og sinne over at de opplevde å ikke bli anerkjent og sett av lærerne. Skolens måte å organisere elevene på ut fra faglige nivåer, i kombinasjon med aldersblanding, bidro til å gjøre de faglige hierarkiene synlige. En av grunnene til at dette var mindre truende og stigmatiserende for guttene, kan være at det ikke bryter med forestillingen om gutters posisjon i skolen, men tvert imot bekrefter den.

Betydningen av lærerstøtte

Både skolesterke og skolesvake elever fortalte at læreres støtte var viktig. Lærerne fortalte på sin side at en stor del av jobben deres handlet om det å støtte opp sosialt. Betydningen av en god relasjon til lærerne ble ikke minst tydelig gjennom fortellinger om hvor sårt det kunne oppleves dersom man ikke hadde en god relasjon til lærerne, slik jentene jeg nettopp presenterte etter hvert fortalte om. En del jenter var imidlertid opptatt av å understreke at de foretrakk å snakke med venner og familie dersom de hadde det vanskelig, selv om de i samme intervju kunne fortelle om hvor viktig det var at læreren hjalp dem med å mestre prestasjonsangst eller takle skuffelse over dårlige karakterer.

Flere gutter fortalte at de i liten grad snakket med venner om følelser eller problemer, og vektla at lærere var viktige støttespillere dersom de hadde det vanskelig. Flere fortalte om betydningen av å bli sett og forstått av en enkelt lærer. En fortalte at han hadde fått hjelp til å få matrutiner, enten det skjedde ved at en lærer minnet han på å spise matpakka, eller også delte lunsjen sin med ham. Andre fortalte om lærere som hadde hjulpet dem ut av vanskelige situasjoner og konflikter. Selv om både kvinnelige og mannlige lærere ble trukket fram som viktige av guttene, var det tydelig at en del av guttene relaterte seg særlig til de mannlige lærerne. Guttene så opp til dem, respekterte dem, syntes at de var morsomme

og inspirerende, samtidig som noen også fortalte at de fryktet dem litt.

Med utgangspunkt i den utbredte oppfatningen at skoleproblemer hos gutter henger sammen med at det er en mangel på mannlige rollemodeller i oppvekstinstitusjonene, har sosiologen Anders Bakken undersøkt om gutter lærer mer av mannlige lærere enn av kvinnelige lærere. Bakkens analyser tyder på at elevene lærer like mye uavhengig av hvor mange mannlige og kvinnelige lærere det er på skolen (Bakken, 2009). I mitt materiale er det likevel tydelig at en del av de mannlige lærerne har fått en viktig posisjon i skolehverdagen til en del av guttene. Hva er det så disse mannlige lærerne tilfører guttene i skolesituasjonen?

Professor i psykologi Hanne Haavind argumenterer for at når fedre de siste tiårene har blitt mer aktive i barneoppdragelsen enn tidligere, så betyr ikke det at en form for barsk og røff maskulinitet har trådt inn på barnerommet. I stedet synliggjør de nye fedrene utvidete forståelser av hva maskulinitetsbegrepet kan romme (Haavind, 2006). Gjennom guttenes fortellinger om sine relasjoner til de mannlige lærerne kan vi kanskje også se konturene av en sosial endring i maskuliniteten. I guttenes fortellinger om lærerne er det tydelig at det heller ikke er en form for «rå» eller «hard» maskulinitet som disse mannlige lærerne målbærer, og som gjør dem så populære blant disse guttene. Det som er betydningsfullt for guttene, er at lærerne er der for dem, og – gjerne på en humoristisk måte – viser at de støtter dem, ser dem og aksepterer dem.

Både i guttenes og jentenes fortellinger blir det dessuten tydelig at de faglige og sosiale aspektene glir over i hverandre. Det som skjer mellom elevene i skolegården, har betydning for hvordan de opplever skolesituasjonen inne i undervisningen, og omvendt. I både sosiale og faglige situasjoner blir det å håndtere relasjoner sentralt – og kanskje er det nettopp relasjonshåndtering og relasjonskompetanse som blir et viktig nøkkelord når man skal forstå endring og kontinuitet både knyttet til kjønn og til skolens kompetansekrav.

Takk for meg!

Jeg vil til sist takke for de intense og fine årene jeg har hatt på STK. Det er godt å være stipendiat når man er omringet av så mange kunnskapsrike, varme og omsorgsfulle mennesker, både i vitenskapelig og administrativ stab. Jeg ble tatt veldig godt vare på. Jeg føler meg privilegert og stolt over å ha vært en del av dette forskningsmiljøet! ♦

Når minoritet blir majoritet i skolen

Hva betyr det om man kaller seg selv for «utlending», til tross for at man er født og oppvokst i Norge? Hva betyr det om man oppfatter seg som «norsk»? I Ingunn Eriksens avhandling *New Norwegians: Belonging and becoming in a multiethnic high school* undersøkes hvordan etnisitet blir til i praksis i en norsk skolesammenheng, og konsekvenser av lokale forståelser av etnisitet for blant annet jenters seksualitet.

Av Ingunn Eriksen, dr. art., forsker II ved NOVA
Stipendiat ved STK 2008–2012
ime@nova.hioa.no

Etter en skoletime snakket jeg med Uma. Hun var femten år på den tiden, og vi snakket om hva hun ønsket å bli når hun ble voksen. Hun fortalte at hun ønsket å bli psykolog for ungdom med flerkulturell bakgrunn. Hun ønsket å hjelpe dem som synes det er vanskelig å passe inn i norsk kultur, sånn hun selv har syntes, selv om hun var halvt norsk og alltid hadde bodd i Norge. Hun fortalte meg at hun og moren begge ønsket at hun skulle gå på en skole «med mange utlendinger». Det var hennes ord – hun omtalte seg selv som «utlending», og ønsket å utvikle «den siden» av seg.

Tilhørighet

«Hva med de norske i klassen?» spurte jeg. Uma sa: - «Nei, jeg vet ikke helt... Jeg har ikke snakket så mye med dem. Det høres skikkelig rasistisk ut... men de er litt for dem selv.» Jeg fortsatte: «Men hva med Marte? Marte er vel norsk?» Jeg spurte fordi jeg visste at de var mye sammen. Uma svarte: «Ja, men hun er akkurat som oss, hun er akkurat som en utlending – jeg tenker på Marte som marokkaner!»

I denne klassen, som i mange klasser i Oslo og ellers i Norge, var det et ganske markant skille mellom dem som oppfattet seg, og ble oppfattet, som «utlendinger», og dem som ble kalt «norske». Umas forståelse ga gjenklang i de andre elevintervjuene og feltarbeidet mitt i denne førsteklassen på en videregående Osloskole – at det å være «utlending» eller «norsk» kunne dreie seg om mer enn «virkelig» etnisk bakgrunn og nasjon. Disse lokale, etniske kategoriene var altså ganske flytende og til dels konstruerte.

Ungdommene gikk på videregående på et tidspunkt der flere veier krysset i deres eget liv og i samfunnet. For det første gikk de på skolen i en tid der offisielle likestillingsidealer – mellom kjønn, seksualiteter, etnisiteter – var tydeligere artikulert enn noen gang tidligere. For det andre stilte den type skole de gikk på, strengere krav om kommunikasjonsevner, evnen til å jobbe i gruppe og til å jobbe selvstendig. For det tredje gikk de på skolen sammen med en andel andregenerasjons innvandrere som var større enn tidligere. For det fjerde gikk elevene også på skolen på et bestemt tidspunkt i deres liv, nemlig ungdomstida, med dens raske forandringer og spørsmål om: «Hvem er jeg? Hvor passer jeg inn?» Det veikrysset der disse fire veiene møtes – norske likestillingsmål, ny krav i skolen, endrede etniske relasjoner og ungdomstid – utgjør den sentrale konteksten for avhandlingens sentrale spørsmål. Hvordan er etnisitet skapt og levd på en videregående skole? Hva gjør at noen er «akkurat som en utlending», som Uma mente at Marte var? Og hva gjør noen «akkurat som en nordmann?» Avhandlingen handler ikke minst om hvilke konsekvenser forskjellige lokale, etniske identiteter har for elevenes muligheter, utvikling og for forskjellige følelser av tilhørighet.

Splitteelse

Jeg var med elevene fra det øyeblikket de møtte hverandre for første gang, og fulgte dem gjennom den første fasen der de orienterte seg sosialt, ble kjent og dannet vennskap – og prosessen med elevenes posisjonering når klassen delte seg

etter etniske skillelinjer. Det viste seg at for å kalle seg selv eller bli sett på som norsk eller utlending, var bakgrunnsland og hudfarge viktig. Men ikke alltid: ei jente med norsk arbeiderklassebakgrunn ble definert som «utlending», og noen ungdommer med røtter i Vest-Afrika, Sør-Asia og på Balkan ble sett på som «norske». Sosiolekt var også viktig for den lokale kategoriseringen som enten «norsk» eller «utlending», det vil si om man snakket det som elevene kalte «kebabnorsk» eller ikke, og religion.

Mer overraskende var hvor sterkt elevene selv knyttet lokal, etnisk identitet – altså om man ble definert som «utlending» eller «norsk» – til holdninger. Spesielt gjaldt dette holdninger til skolearbeid, for eksempel bråk og tilsynelatende faglige ambisjoner, og holdninger til jenters seksualitet. Det var også når det gjaldt holdninger til skolearbeid og seksualitet, at den tilskrevne tilhørigheten fikk størst konsekvenser for den enkelte og for dynamikken i klassen. Klasseromsbråk og holdninger til skolearbeid har jeg skrevet om tidligere i *Bulletine* (2011–2). La oss derfor gå litt nærmere inn på den problematiske seksualiteten.

Problematisk seksualitet

I en norsktime så klassen filmen «Mannen som elsket Yngve». På filmen er det en stor fest, og mye drikking, klining og sex. *Når hovedpersonen Jarle og kjæresten hans ligger nakne på sofaen, og hun spør om Jarle tror om det blir dem for alltid, sier Latif i klassen: «NEI!» Og flere gjentar etter han: «Nei – nei – nei!» Uma ligger fortsatt med hodet i fanget til Latif og ser ingenting av filmen. I en scene der Jarle sender Yngve lange blikk mens de står nakne i dusjen, slår Aza hånda oppgitt i bordet og legger seg ned med ansiktet bortvendt. Når scenen er hørbart over, setter han seg opp igjen.*

Etter timen snakket jeg med en av klassens mange jenter, Ahlam. Hun spurte meg hva jeg syntes om filmen, jeg sa jeg hadde lest boka og spurte hva hun syntes. Hun trakk på det og sa lavt og mumlete at «lærerne alltid hadde sånne mumle-mumle-greier». Da jeg spurte gjentok hun tydeligere: «Sånne tolke-greier», og så så hun skrått på meg og sa at «Du vet, før denne så så vi den derre Tatt av Kvinnen... Det er så mye sånn sex og samliv-greier!» «Syns du ikke det er noe særlig?», spurte jeg. «Nei», sa hun. «Og det tror jeg gjelder alle muslimene!»

En generell likestillingsdiskurs og homotolerant holdning ble tydelig forfektet både via lærere og pensum. Splitteelsen i elevmassen, og mellom en del av elevene og de etnisk norske lærerne, var sjeldent så åpenbar som i de tilfellene

når konflikter oppsto på grunn av spørsmål om seksualitet eller seksualmoral. Slike tilfeller aksentuerte også elevenes religiøse identitet mer enn ellers. Den amerikanske forskeren Yen Espiritu argumenterer for at seksualitetsmoral – kvinnelig seksualitet spesielt – er en arena der dominerte grupper kan konstruere seg som dominerende. I hennes studie er det hvite amerikanere som er den dominerende gruppen. På skolen jeg gjorde feltarbeid, var det atskillig mer tvetydig hvem som var «dominerende» og hvem som ble «dominert», i den grad man i det hele tatt kan snakke om et dominansforhold. Det var imidlertid tydelig at mange av de muslimske elevene hadde en slags «dobbel bevissthet» i møte med kvinners seksualitet: mange av muslimene følte seg fremmedgjort av skolens frie seksualmoral. Når de diskuterte deres egne verdier med meg, formidlet de imidlertid ofte at de opplevde seg som moralsk overlegne den typiske norske seksualiteten. Noen gikk lenger enn det – de brukte seksualmoral, spesielt gjennom bruk av skjellsordet «hore», til å hevde kulturell dominans. Å skape en fortelling om en moralsk bedre gruppe, kan ha vært en måte å rette opp fallet som ligger i det å ikke oppleve å høre til i en skole som mange så på som «norsk».

Coda: Adjø og farvel!

Nå er tiden min på STK over. I januar 2008 gikk jeg ut av den givende, men krevende jobben som mammaperm-mamma for å innta en omtrent like givende og krevende jobb som stipendiat. For en lykkelig og forventningsfull dag, den første dagen på kontoret! På den tiden var jeg ikke klar over at stipendiater er notorisk utsatt for ensomhet på jobb, og de er ofte dårlig integrerte i faglig og sosialt miljø. Det viste seg imidlertid at det aldri var noen reell fare for at det skulle gjelde meg.

Jeg hadde nemlig, dels ved pur flaks og dels på grunn av min tidligere erfaring med STK, ramlet inn i det som må ha vært det best organiserte paraplyprosjektet og det beste arbeidsstedet i mils omkrets, både faglig og sosialt. Nåvel – dette er ikke en uhildet skildring. Men STK var, under min tid som stipendiat, akkurat det jeg trengte og ønsket meg.

Kjære STK! Jeg er så takknemlig for å ha hatt muligheten til å ha hatt senteret som en slags tredje forelder siden 2004. Her har jeg vært hovedfagsstudent, seminarlærer, sekretær, arrangementsansvarlig, vit.ass. og til sist stipendiat. Nå har jeg flyttet hjemmefra, som et ektefødt tverrfaglig barn av det tverrfaglige senteret. Senteret har formet meg innenfor kjærlige og trygge rammer, og det har gjort meg, humanisten, til en slags bastard samfunnsforsker, det har gjort meg til ph.d., og det har gjort meg voksen. Takk! ♦

Høyt henger de og marginaliserte er de?

Om vurderingshierarkier i kjønns-, klasse- og minoritetsforskningen

To delprosjekter i «Nye kjønn, andre krav?» undersøkte oppdragerprosjekter og læringskulturer i ulike deler av middelklassen og blant foreldre som selv har kort utdanning. Beret Bråten og Helene Aarseth reflekterer her over noen av de teoretiske utfordringer dette har medført. De argumenterer for å unngå den evige runddans av hierarkisering og dehierarkisering og heller fokusere på de ulike logikker som ligger til grunn for at folk handler som de gjør.

Av Beret Bråten, forsker ved NOVA, Beret.Braten@fafo.no
Helene Aarseth, postdoktor på Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, UiO, helene.aarseth@sosgeo.uio.no

I klasseforskningen er det et eksempel som ofte trekkes fram. Vi tror det opprinnelig stammer fra en dansk studie av klasseforskjeller i matvaner. Forskeren fant ut at middelklassen likte å eksperimentere på kjøkkenet. Her ble stadig servert nye og spennende retter når det kom gjester på besøk. I arbeiderklassen derimot, ble det lagt vekt på å servere noe trygt og velkjent. Forskeren utfordret imidlertid en (kanskje) forventet konklusjon, der middelklassens matkultur ble kåret til moderne og nyskapende og arbeiderklassens til tradisjonell og konvensjonell. Hun snudde hierarkiet. Arbeiderklassen var, konkluderte hun, inkluderende. De tok hensyn til sine gjester. Middelklassen derimot var, med sine stadige eksperimenter, ekskluderende. Simsalabim, med ett enkelt grep hadde hun bidratt til en destabilisering og muligens omveltning av en hegemonisk virkelighetsforståelse, det er ikke slik at middelklassen ligger et hestehode foran og er litt bedre. I stedet er det omvendt: Arbeiderklassen er varm og omsorgsfull, mens middelklassen er kompetitiv og kjølig distingverende.

Hierarkiseringens logikk

Dette eksempelet satte i gang en spennende diskusjon på avslutningskonferansen på «Nye kjønn – andre krav». Undertegnede hadde lagt fram våre analyser av henholdsvis øvre middelklasse og arbeiderklasse/lavere middelklassefamilier og deres ulike oppdragerprosjekter og læringskulturer. Vi så det som et poeng ikke å foreta en sammenlikning av foreldregrupper med ulik bakgrunn, men i stedet gå inn i de ulike foreldrenes idealer og praksiser og deretter fortolke disse ut fra deres livssituasjon, historie og den livsverden idealer og praksiser springer ut av. I diskusjonen som fulgte etter våre innlegg, ble vi likevel fristet til å bevege oss inn i det vi vil kalle hierarkiseringens logikk: virket det ikke mye hyggeligere å vokse opp hos de studerte arbeiderklassefamilie enn hos de studerte representantene

fra øvre lag? Var ikke egentlig arbeiderklasseforeldrene varme og «likefram», mens middelklasseforeldrene var nevrotiske pushere som helt sikkert ville ende opp med anorektiske døtre? Diskusjonen endte (nesten) samme sted som eksempelet med matkulturene. Det er noe sterkt forlokkende og fiffig med denne type «kritisk perspektiv». En følelse av å avsløre noe og med ett slag bidra til endringer i verden.

Begeistringen mange klassesosiologer og minoritetsforskere i dag utviser når de kan punktere den normerte majoritetsposisjonen eller den selvgode og distingverende middelklassen (som de riktignok selv ofte tilhører, men desto mer selvrefleksive fremstår jo analysene), kan kanskje minne om begeistringen som preget de første årene med kvinneforskning. Da brukte man en del tid på å avsløre at det tilsynelatende nøytrale ikke var nøytralt, men tvert imot et uttrykk for mannlig dominans og formet av et mannlig ståsted og utkikkspunkt. Det som hadde vært betraktet som gitt (doxa), var likevel ikke gitt, det kunne og burde problematiseres.

Utover på 70- og 80-tallet fikk vi flere studier som skulle «synliggjøre kvinners erfaringer». Flere av disse analysene, som for eksempel synliggjøringen av en kvinnelig omsorgs- eller ansvarsrasjonalitet, er blitt stående som viktige og nyskapende bidrag til samfunnsforskningen. Men kvinnen ble ofte representant for et «emansipatorisk minimum» og dermed også representant for noe høyt hevet over de av makten besudlede menn, eller alternativt: som et offer for mannssamfunnet og dermed som situert «under». Disse to alternativene kunne også kombineres; ja, faktisk fungerte de utmerket i kombinasjon, for de er jo på et vis to sider av samme sak. Og nettopp dette er noe av vårt poeng. Som Karin Widerberg påpekte i en artikkel i 1987, ble mannen på denne tiden ofte et «avledet subjekt»: menns erfaringer var sjelden selv gjenstand for empirisk utforskning, man sluttet seg til at mannen stod for

mainstream, eller *malestream* som det så populært het. Han gikk ganske enkelt i ett med den dominerende måten å se på virkeligheten på.

Diskursens logikk

I en forstand var det noe av dette den postmoderne vendingen og overgangen fra kvinne- til kjønnsforskning skulle bote på: Man skulle ikke lenger operere med binære opposisjoner og begreper som implisitt eller eksplisitt knyttet an til noe essensielt kvinnelig, nå skulle hele over- og underordningsrelasjonen destabiliseres og problematiseres. Vi vil imidlertid hevde at det kanskje var her hierarkiseringslogikken virkelig fikk vann på mølla. For mens man på 70- og 80-tallet utforsket «kvinners særegne livserfaringer og livssituasjon» som et utgangspunkt for å endre bestemte skjevheter i samfunnet, som for eksempel at den teknisk-instrumentelle rasjonalitet var for enerådende, mens omsorgsrasjonaliteten var undertrykt og marginalisert, er fokuset nå flyttet til diskursene som sådan, til måten noe forstås på, det er nå først og fremst *disse* man skal endre på. Og det er ikke så vanskelig å forstå at dette kan være en besnærende tilnærming. Kanskje særlig i en tid der verken forskere eller andre ser det som relevant eller hensiktsmessig å kritisere mer grunnleggende strukturer i samfunnet. I stedet for å argumentere for endringer i samfunnets organisering, kan man jo bare snu opp ned på våre vurderingshierarkier. Dag Østerberg påpekte i Morgenbladets diskusjon av klasse og smak i høst, at man da bestemmer seg for at de idealene og praksisene som springer ut av materiell nød, er like verdifulle som de som springer ut av materiell rikdom. Ergo er det ikke lenger noen grunn til å foreta samfunnsendringer, for, som Østerberg skrev; «folk har det bra som de har det».

Vi slutter oss til at det er viktig å jobbe med tatt for gitte og dominerende forståelser knyttet til kjønn, klasse og etnisitet. Men vi setter spørsmålsteget ved den form for evigvarende «flip siding»-øvelser som skapes i en del strukturalistiske analyser (for eksempel i enkelte versjoner av Bourdieu og Connell) og i poststrukturalistiske analyser (for eksempel inspirert av Butler). Vi får avanserte analyser som destabiliserer våre tidligere forestillinger om at det for eksempel er bra at menn involverer seg i hverdagslivet i familien. De «nye fedrene» er i stedet nå et uttrykk for dominans og hegemoni av verste sort; de lever jo nettopp opp til idealet og normen. Mens fedre og mødre som nekter å forholde seg til kvoter og den slags, blir sanne opprørere som går mot strømmen, da, eller?

Et annet eksempel er kvinner og lønnsarbeid. Det er en diskusjon som aktualiserer både kjønn, klasse og minoritet/majoritet og som er mettet med hierarkisering og dehierarkisering i en nokså evigvarende runddans. Hvite, høyt utdannede middelklassekvinner definerer her en norm om heltids lønnsarbeid, blir det hevdet. Og denne normen produserer så motstand, preget av understrekinger av at det å velge omsorgsarbeid på fulltid, eller kombinert med deltids lønnsarbeid, er like mye verdt. Diskusjonen går stadig høyt om slike normative verdsettinger, mens konkrete diskusjoner om det kjønnsdelte arbeidsmarkedet, om arbeidsmiljø, lønn og arbeidstidsorganisering sjelden når tilsvarende høyder. Det er skikkelig synd, for hvis det er noe både de som ikke er og de som er hvite, høyt utdannede middelklassekvinner virkelig kunne tjene på, så er det en høytemperaturdebatt om forholdene i arbeidslivet. I stedet blir vi stadig trakkende rundt i en rundkjøring der temaet er hva som er mest verdt av å være hjemmeværende med barn eller i fulltids lønnsarbeid. Hvor vil vi egentlig hen med den diskusjonen?

Handlingenes logikk

Det spennende med analyser der målet er å forstå hvorfor folk med ulik bakgrunn handler som de gjør, hvilke logikker de legger til grunn, er ikke i enhver sammenheng å avdekke hvilke som er hegemoniske eller opprørske, best eller verst. I mange sammenhenger er det rett og slett intet poeng i det. Poenget er da heller å ville forstå hvorfor enkelte forståelser og praksiser blir som de blir, og hvordan de så fungerer i møte med samfunnsinstitusjoners logikker og praksiser. Slik er det for eksempel i våre studier. I disse er poenget å forstå logikken i ulike oppdragerstrategier og læringskulturer, og hva som skjer når slike ulike familiære logikker møter skolens. Dette er, vil vi argumentere, viktig for den som er opptatt av at dagens skole fortsatt tenderer til å reprodusere sosiale forskjeller. Og det spennende er, at det ikke er brennsikkert at sammenhengene var akkurat slik som man trodde.

Å sette spørsmålsteget ved tatt for gitte vurderingshierarkier kan være et første skritt på vei mot endring av de forholdene hierarkiseringen springer ut av, slik vi for eksempel så det i de tidlige analysene av kvinners rasjonalitet. Men deler av dagens klasse, minoritets- og kjønnsforskning synes å ha kuttet over båndene til denne type endringsprosjekt, og da blir (de) hierarkiseringens evige runddans stående ensom igjen. ♦

Å være sammen: Intimitetens nye kulturelle vilkår

Et større forskningsprosjekt, «Å være sammen: Intimitetens nye kulturelle vilkår», ble avsluttet med en heldagskonferanse i desember i fjor. Resultater av prosjektet er utgitt i bokform med samme tittel, der flere av deltakerne i prosjektet presenterer sin forskning. De har undersøkt temaer knyttet til nære relasjoner, intimitet, seksualitet og kjønn i ulike medier og offentligheter, samt analysert representasjoner med eksempler fra litteratur, kunst, fjernsyn og offentlige debatter. Analysene viser en sammenheng mellom kulturelle iscenesettelser og politisering og kommersialisering av intimitet i Norge.

Prosjektet har holdt til ved STK, Universitetet i Oslo og Nettverk for kjønnsforskning, Universitetet i Stavanger, og ble finansiert av Norges forskningsråds KULVER-program i perioden 2008–2013

Redaktører av boka og ledere av prosjektet er Wencke Mühleisen og Jørgen Lorentzen. Blant annet har de stilt disse spørsmålene:

- Hvilke implikasjoner har endrede verdier og estetikk knyttet til det nære, for samtidens forståelser av intimitet, seksualitet og kjønn?
- Hvilke konsekvenser har dette for sosiale fellesskap og nære relasjoner?
- Hvordan endrer offentlige iscenesettelser og representasjoner av intimitet det offentlige landskapet?

På sluttkonferansen var Fanny Ambjørnsson, doktor i sosialantropologi og studierektor for genusvetenskap, Stockholms Universitet, og Mathias Danbolt, doktor i kunsthistorie og kunstteorilærer ved Det Fynske Kunstakademi, bedt om å kommentere bidragene i boka. Bulletine bringer her deler av deres tanker om forskernes resultater, redigert av Wencke Mühleisen.

Fanny Ambjørnssons kommentarer:

Jag har själv, under några år nu, bedrivit en studie om livsvillkor och motståndsstrategier bland hbtq-ungdom och queeraktivister i Sverige. En iakttagelse som slagit mig, är att fokus i deras engagemang huvudsakligen tycks ligga på frågor som rör plats, gemenskap och relationsskapande. De queera ungdomarna tycktes mer upptagna av att skapa familjeband och relationer än att utforska, uttrycka och utöva sexualitet. Jag blir påmind om denna reflektion när jag läser antologin «Å være

sammen». Før boken handler ju just om detta – om nya sätt att organisera intimitet – och intimitetens villkor i samtiden. Därför tänkte jag ta tillfället i akt och fundera lite över mitt eget spørsmål – med hjälp av bokens tankar, teorier och empiri.

Motstridiga diskurser

Som Wencke Mühleisen og Jørgen Lorentzen skriver i inledningen: ramarna kring nära relationer knutna till kön, samliv, föräldraskap og seksualitet har genomgått stora förändringar de senaste åren. Sexualitet og kärlek är inte längre nödvändigtvis sammankopplade, samkönade par blir juridiskt sanktionerade som kärlekspar. Många av dessa förändringar utmanar etablerade normer og värderingar. Samtidig är de en del av samhällsforändring og tidsanda. Man kan förklara dem dels som en konsekvens av å ena sidan senmodernitetens individualisering og kulturella friställning, å andra sidan välfärdssamhällets framväxt og ökade krav på jämställdhet og jämlikhet. Hur som helst är det motstridiga diskurser som ställs mot varandra.

I sin artikel som utgår från den amerikanska filmen *Brokeback Mountain*, anar **Arnfinn Andersen** tendenser till en förändring i synen på intimitet som delvis har med dessa samhällsforändringar att göra. Andersen menar sig se att vi går från ett kärleksideal baserat på sammansmältningen av två framför allt könsmissigt olika, till allt större fokus på likhet. Idag, menar Andersen, är det inte olikhet mellan de två älskande som premieras, snarare likhet, liknande erfarenheter og inte minst gemensamma projekt. Ett fokus på likhet luckrar helt enkelt upp gränserna för vad som är att betrakta som vänskap og vad som är sexualitet/kärlek. Från att intimiteten, under ett hundratal år, i det närmaste uteslutande har förbehållits parförhållandet, tycks den numera alltmer kunna rymmas inom andra former av sociala relationer.

Denna iakttagelse stämmer väl överens med det jag sett bland mina informanter. Deras sysslande med relationer handler i mångt og mycket om att propa på og lyfta fram hur intimitet, trygghet og nærhet kan skapas i andra sorts relationer än de tvåsamma. Sett i detta ljus kanske de kan betraktas som en sorts förtrupp för en förändring som vi alla, oavsett kön, sexualitet, politisk övertygelse osv, kommer att drabbas av framöver. Samtidig, påpekar Andersen, är denna – potentiellt samhällsomstörtande utveckling – inte något som särskilt plockats upp från politiskt håll. Snarare tvärtom. Inom stora delar av homorörelsen, som ju kan sägas kämpa för

vidgade forståelser av intimitet og nærhet, har fokus snarare legat på erkännande av og rätt till lagstadgad tvåsamhet i form av äktenskap, inte på en mer generell upplucking av intimitetsbegreppet. Vilket i sig är en intressant paradox.

Unn Conradi Andersens bidrag är ett exempel på just det Andersen antyder. I sin artikel använder hon sig av styvfamiljen som prisma för att undersøke hur föreställningar om familj förhandlas og omförhandlas. Hon frågar sig vem i dagens Norge som får lov att tala om sig som familj. Och vilka forståelser som ligger till grund för de gränser som dras. Hennes undersökning visar att både inom den juridiska diskursen og i diskursen bland familjeexperter/terapeuter betonas biologiska og juridiska band mellan föräldrar og barn. Det föräldraskap som handler om att ta hand om, vara beständig og finnas till hands – alltså nurturing parenthood – kvalificerar inte som riktigt föräldraskap.¹ I de diskussioner Conradi Andersen följt på nätet, ser hon däremot tendenser till annan praktik – där omhändertagandet blir mer centralt og blodsbanden inte spelar lika stor roll. Hon talar om dessa diskussioner i termer av motoffentlighet – nätet befolkas av personer som inte lika lätt släpper igenom i mainstreamoffentligheten. Det här påminner ju också om mina queeraktivistiska informanter. De var upptagna av att skapa relationer bortom tvåsamhetsnormen, men också av att hitta nya ord og skapa nya begrepp för nära relationer av olika slag. Ungefär som styvfamiljdiskussionerna såg ut på nätet. Kanske kan alltså queeraktivisterna både betraktas som en sorts avantgarde i tiden – og som en motoffentlighet likt den Conradi Andersen talar om. Alltså: som en form av motstånd i vardagen?²

Kanske kan denna typ av motstånd kopplas till analysen **Wencke Mühleisen** gör i sin artikel om kritisk konst. Mühleisen undersøker möjligt motstånd mot begränsande

¹ Liknande tendenser skriver Lynn Segal om i sin artikel om åldrande og intimitet i Storbritannien – där enbart 16 % anser sig leva i en traditionell kärnfamilj, medan regeringen fortsatt satsar på att underlätta ekonomiskt för äkta par med barn.

² Deras motstånd mot heteronormativiteten – såsom de beskrev sin aktivism – handlade alltså om att synliggöra andra sätt att organisera liv, gemenskap og relationer snarare än att propa på sin avvikande sexuella praktik. Som Foucault säger i en intervju: den kritiska potentialen i queera liv ligger inte så mycket i sexualiteten som i alternativa sätten att organisera liv, gemenskap og relationer.

normer kring intimitet, kön och seksualitet over tid. Hon börjar på 1960-talet – då sexualiteten var en potent figuration för samhällskritik och frigörelse, inte minst inom konsten. Sen frågar hon sig hur motstånd manifesteras i samtiden – ett samhälle där marknaden tenderar att sluka alla normbrott i relation till sexualitet – och exploatera dem? Där en sexualitetsradikal agenda blir alltmer omöjlig att skilja från en allmän sexualisering av samhället. Mühleisen ser två möjliga sätt att reagera både mot mainstream-kulturen och mot den såkallade huvudfigurationen inom konsten, sätt som också motsvaras av två olika teoretiska vändningar inom queer- och feministisk teoribildning. Det första är den såkallade anti-sociala vändningen. Dvs, att estetiken blir så excessiv att den närapå omöjliggör identifikation och assimilering? Att det konstnärliga uttrycket blir så fult och äckligt och våldsamt, att det helt enkelt blir fråga om identitetsupplösning snarare än identitetspolitik. Den andra reaktionen menar hon är att betrakta som en nymaterialistisk affektiv vändning, i vilken man ser relationer som mer allomfattande, flytande, icke-identitetsbaserade. Sexualitet blir här mer att betrakta som produktivitet, anknytning och källa till tillblivelse som omfattar fler entiteter än enbart kön och sexualitet – såsom materia, natur, djur. Denna reaktion är mer positivt och konstruktivt formulerad än negativ och dekonstruerande – uppgiften blir att skapa nya begrepp och sätt att tänka kring varat som bekräftar materiens immanenta vitalitet.

I ljuset av den här analysen kanske det inte är en slump att det även i queeraktivistkretsar tycks vara orden för familj och relationer som är som mest på tapeten? Kanske kan man snarare betrakta queeraktivisternas motstånd som en sorts utvidgande, mer positivt formulerad, utopiskt alternativ – där sexualiteten med nödvändighet måste underkommuniceras för att inte fullständigt slukas och normaliseras in i mainstream-kulturen, och där ett fokus på sociala relationer och intimitet i en vidare bemärkelse blir den enda möjliga vägen att bedriva motstånd?

Man kan inte dra tydliga gränser mellan familj, sexualitet och andra maktordningar i samhället, som ras, klass och etnicitet. Detta är en analytisk insikt – men också en politisk, vilket blir påfallande tydligt när jag läser **Jørgen Lorentzens** analys av Anders Behring Breiviks «Manifest 1083». Manifestet går ut

på att det, som Breivik ser det, är feminismen och förändrade förhållanden mellan könen som ligger bakom risken för en invasion av mörkhyade muslimer i Norge. Det som i Breiviks fall i förstone framstår som islamofobi och rasism, visar sig vara nära sammanvävt med anti-feminism och homofobi. Det är sexualiteten och kvinnors dåliga sexualmoral och ointresse av att upprätthålla traditionella kärnfamiljer, som formuleras som anledningen till att samhället håller på att raseras och att rasen riskerar att utarmas. Men det är också på motsatt sätt: feminismen, jämställdheten, kvinnors frigörelse och intimitetens demokratisering är med nödvändighet frågor som också har med ras, etnicitet, relationen nord-syd, nationella gränser och religion att göra.

Mathias Danbolts kommentarer

Jeg vil ta utgangspunkt i noen av møtepunktene mellom intimitet og kritikk, for det er i dette krysningspunktet at noen av prosjektets aller mest interessante og vanskelige ambisjoner kommer til syne. I introduksjonen til tidsskriftet *Critical Inquiry*s temanummer om intimitet fra 1998 skriver den amerikanske tilknytningsteoretikeren Lauren Berlant at «virtually no one knows how to do intimacy; [but] everyone feels expert about it (at least about other people's disasters)».³ Det er derfor både opplagt og viktig med forskningsprosjekter som *Å være sammen: Intimitetens offentlige iscenesettelser*, som søker å undersøke de ulike biopolitiske, estetiske og affektive problemstillingene som møtes i skjæringspunktene mellom det personlige og det kollektive, det unike og det generelle. I innledning til boken *Å være sammen* påpeker **Jørgen Lorentzen og Wencke Mühleisen** at snarere enn å «sette en avgrenset definisjon på papiret, vil [de][...] forsøke å kretse inn ulike forståelser av begrepet» (15). Ambisjonen er med andre ord å holde forståelsen av intimitet åpen. Dette viser seg også i løpet av bokens forskjellige kapitler, hvor en rekke forskjellige ord og assosiasjoner kleber seg til termen *intimitet*. Samtidig er åpenheten ikke uten mønstre. Slik at uansett hvor åpent vi vil holde diskusjonen om intimitet, er det som om ordet hurtig styrer samtalen mot noen ganske så spesifikke relasjonsformer.

³ Lauren Berlant, «Intimacy: A Special Issue», *Critical Inquiry*, 24 (Winter 1998), s. 282.

Hvorfor er det slik at det «å ha et liv» er blitt ensbetydende med «å ha et intimt liv»? Hvis forståelsen av liv ikke kan tenkes uten en forståelse av intimitet, er det så egentlig mulig å være *kritisk til intimitet*, i forståelsen *mot* det intime, uten å bevege seg utover rammene for hva som kan gjenkjennes som en kritisk posisjon? «Uten det lille og store nettverket av mennesker er vi fortapt» skriver Jørgen og Wencke. Hvis det synes umulig å være kritisk til intimitet som sådan, er det derimot mulig å stille spørsmål til intimitetens innretning og effekter, dens normative konstitueringer, styringsmekanismer og ulike affektive økonomier. Det er nettopp dette som både oppleggene og kapitlene i «Å være sammen» demonstrerer. I «Å være sammen» finner vi mange eksempler på at brudd og forstyrrelser i forventningene til intimitetsgenre kan skape sterke følelsesmessige scenarier med politiske og materielle effekter.

Når jeg har satt fokus på forholdet mellom kritikk og intimitet – og intimitetens genre – så er det fordi jeg er interessert i å høre mer om hva slags forståelse av kritikalitet som motiverer og preger investeringene i intimitet og prosjektet *Å være sammen* mer bredt. Mange av bokens analyser følger endringer i intimitetsgenre:

I **Unn Conradi Andersens** skarpe analyse av biopolitiske forhandlinger av kjernefamiliens biologiske og relasjonelle slektskapspraksiser, skrives det frem en ny genre – stjernefamilien – med nye forventningshorisonter og spillerom. **Lynn Segal** åpner opp nye fortolkningsrom av intimitetsgenrene som kleber til figuren «den eldre kvinne». **Sasha Roseniel** utvider faderskap og slektskapsgenre til å kunne romme transtemporale berøringer. **Arnfinn Andersens** tekst viser at genrerammene for homososialitet og homoseksualitet har nærmet seg hverandre, og at den nye heteronormativiteten antar nye konfigurasjoner. Spørsmålene om å beskrive «endring» i intimiteten i lys av nye kulturelle vilkår, ligger sentralt i prosjektets tittel, og målsettingen fremstår deskriptiv og reflekterende snarere enn diagnostisk. Samtidig beskrives endringene i intimitetsgenrene opp imot større kulturelle narrativer om moderniteten, historiske progresjons- og regresjonsnarrativer som sjeldent tas opp til diskusjon mer eksplisitt, men som samtidig innrammer prosjektet og de ulike lesningene implisitt. Et lite knippe av modernitetsteoretikere dukker til stadighet opp som referansepunkt i henhold til

å beskrive kulturelle endringer – heriblant Giddens og Sennett – men forfatterens forhold til disse diagnostikerne er sjeldent synlig, ettersom fokuset er på intimitetens genreendringer.

Det synes dog å være noen gjennomgående og underliggende kritiske holdninger som preger beskrivelsene og spørsmålene som stilles til intimitetens kulturelle vilkår. Sentralt her er for eksempel en skepsis til kommersialiseringen av intimitet, seksualitet og kjønn i en neoliberal tidsalder. Det ligger både kapitalismekritiske og historiske, diagnostiske bevegelser under flere av bokens artikler: Fra **Fredrik Langelands** beskrivelse av overgangen fra metro- til retroseksualitet, fra **Wencke Mühleisens** beskrivelse av seksualitetens forhold i en kommersiell kultur, som tar opp i seg «provoserende» uttrykk på en måte som endrer mulighetsbetingelsene for sosial og seksualitetspolitisk kritikk, til Arnfinn Andersens blikk på endringene i konfigurasjonen av homososialitet, hvor skillet mellom det homososiale og homoseksuelle synes å utviskes.

Det er også flere teoretiske narrativer på spill: nymaterialismens vending mot affekt og intensitet inspirerer både **Ingvil Hellstrands** Spivak-inspirerte diskusjon av «kritisk intimitet» og Wencke Mühleisens diskusjon av Kirsten Justensen og Marit Viktoria Wulff Andreassens kunstnerskap. Disse ulike historiske, politiske og teoretiske narrativene styrer det analytiske blikket og spørsmålene som stilles – men disse underliggende orienteringsredskapene diskuteres sjeldent eksplisitt i tekstene. Hvordan forstås det *nye* egentlig her? Er «Å være sammen» for eksempel et *kritisk* prosjekt om intimitetens nye vilkår? Hva er forholdet mellom deskriptive og kritiske nivåer?

Når jeg stiller disse spørsmålene, er det ikke fordi jeg savner en homogenitet i antologien, eller at jeg er forkjemper for et koherent eller enhetlig historisk-politisk narrativ. Spørsmålene er snarere motivert av en nysgjerrighet etter å høre mer om deres tanker om de strukturelle aspektene av de kulturelle vilkårene som ligger til grunn for de ulike analytiske nedslagene i intimitetspolitikk i Norge i dag. ♦

Folkestyrets innvandrere

Doktoravhandlingen Beret Bråten forsvarte i oktober (2013), undersøker om og hvordan norske politiske partier arbeider for å integrere innvandrede minoriteter blant sine folkevalgte. Avhandlingens utgangspunkt er at medborgerskap ikke bare er et spørsmål om det økonomiske, sosiale og sivile, det er også et spørsmål om politisk deltakelse.

Av Beret Bråten, Dr. polit. i statsvitenskap, UiO
Stipendiat ved STK 2008–2013
beret.braten@fafo.no

Enhver har rett til å ta del i beslutninger som påvirker samfunnsforholdene og den enkeltes livsbetingelser. Altså er det sentralt å undersøke vilkårene for å kunne bli politisk representant. Det er dessuten et viktig prinsipp i representative demokratier at folkevalgte forsamlinger skal gjenspeile folket. Men det er ikke enighet om hva som skal til for å skape slik representativitet. Er det kun et spørsmål om å ivareta folks meninger, eller har det også betydning hva slags bakgrunn de folkevalgte har? Meningsrepresentativitet kan i prinsippet oppnås av middelaldrende menn med majoritetsbakgrunn med ulike oppfatninger. Bakgrunnsrepresentativitet forutsetter imidlertid at de folkevalgte speiler mangfoldet i befolkningen. Prinsippet om bakgrunnsrepresentativitet står sterkt i norsk kontekst. Det er dette som ved hver ny regjeringdannelse får norske medier til ivrig å telle antall kvinner, nordlendinger, vestlendinger, ungdom, pensjonister, næringslivsfolk og folk med innvandret minoritetsbakgrunn. Jeg finner at dette prinsippet står sterkt i alle de politiske partiene, så nær som i Fremskrittspartiet. Dette partiet understreker eksplisitt at representanter og tillitsvalgte bakgrunn ikke er noe FrP vektlegger. På dette punktet skiller FrP seg fra samtlige andre partier.

De politiske partiene opptrer sjelden som undersøkelses-enhet når innvandrede minoriteters politiske deltakelse er tema. Hvorfor er det viktig å undersøke dette? Fordi den som ønsker makt og innflytelse ikke bare som velger, men også som folkevalgt representant, først må nomineres i et politisk parti. De politiske partiene har langt på vei monopol på å peke ut aktuelle kandidater til folkevalgte verv.

Fire sentrale spørsmål

Undersøkelsen av vilkår for rekruttering og avansement i partiene er konsentrert om fire spørsmål: Hva forstår de politiske partiene integrering av innvandrere som et spørsmål om, og hvilken rolle spiller politisk deltakelse i dette? Hvordan etablerer partienes måte å organisere seg på, muligheter og

barrierer for innvandrede minoriteter? Hvilke krav stilles til kandidater når valglistes settes sammen, herunder hva som skal til for å avansere på en slik liste? Og, hvordan forstår representanter som selv har innvandret minoritetsbakgrunn, sin representantrolle? Hva svarer jeg på disse spørsmålene?

Svar 1: Politisk deltakelse ikke sentralt i partienes integreringspolitikk

Jeg har analysert partiprogrammene til alle de sju partiene som de to siste stortingsperiodene har vært representert på Stortinget, for å finne svar på hva partiene forstår integrering som et spørsmål om. Svaret er lønnsarbeid, utdanning, å tilegne seg det norske språket og å slutte opp om bestemte verdier som demokrati, ytringsfrihet og likestilling. Politisk deltakelse spiller ingen sentral rolle i partienes integreringspolitikk. Kravet om tilslutning til verdien demokrati står i realiteten mer sentralt enn tiltak som kan fremme politisk deltakelse blant innvandrede minoriteter.

Svar 2: Lite systematisk innsats for å få med innvandrede minoriteter i partiene

Alle de politiske partiene, med unntak av ett, er som nevnt opptatt av at deres folkevalgte i så stor grad som mulig skal speile folket. Dette er bakgrunnen for at fem partier har kjønnskvoteing, krav om minst 40 eller 50 prosent av hvert kjønn blant sine tillitsvalgte og på sine valglistes (Sosialistisk Venstreparti, Arbeiderpartiet, Venstre, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet har dette). Samtlige partier har en organisering som skal sikre tilstedeværelse av bredden i befolkningen. Hovedstrukturen i partiorganisasjonene er basert på geografi; den enkelte blir medlem lokalt i et bosteds- eller kommunelag, som igjen er del av en fylkesforening, som har sine representanter i landsstyret og som velger delegater til landsmøtet som så velger et sentralstyre. Men i tillegg har alle partier en sidestruktur; samtlige har ungdomsorganisasjoner, nesten alle har kvinneorganisasjoner eller kvinnettverk,

noen har organisasjoner for studenter og for seniorer, enkelte har for den samiske befolkningen. Disse sideorganisasjonene har representasjon i partiets geografisk baserte hovedstruktur, de har sine representanter i komiteer som lager program og som setter sammen valglistes. De er altså gitt en ekstra maktressurs for å sikre interesser og tilstedeværelse av ungdom, kvinner osv. Tilsvarende finnes ikke for innvandrede minoriteter. Ingen partier har sideorganisasjoner basert på innvandret minoritetsbakgrunn. Former for kvotering basert på innvandret minoritetsbakgrunn finnes bare i en forsiktig utgave i Sosialistisk Venstreparti. Med unntak av dette er den eneste særskilte innsatsen for å få med innvandrede minoriteter, at Arbeiderpartiet har hatt et nasjonalt utvalg og at dette fortsatt finnes i Høyre, i form av et Forum for mangfold og inkludering. SV har også et etnisk minoritetsutvalg, men dette har først og fremst en politisk funksjon.

En viktig årsak til fravær av tiltak for å rekruttere, er at tilstedeværelse og representasjon av individer med innvandret minoritetsbakgrunn først og fremst gjøres til et spørsmål om *dem*; om de som skal integreres, om deres dyktighet, interesser og vilje til å ville være med. Det er på tvers av partier lite oppmerksomhet rettet mot om det kan være forhold i partiets organisasjon som bør endres for å styrke rekruttering og tilstedeværelse. Gjennomgangstonen er at bare man tar tiden til hjelp, vil det bli flere folkevalgte med innvandret minoritetsbakgrunn.

Svar 3: Representantstandarder og begeistringshierarkier

Det finnes ingen objektive krav til hva som er nødvendig for å komme med eller avansere på en valgliste. Blant ledere for nominasjonskomiteer og kommunestyregrupper i de tre partiene som her i hovedsak er undersøkt (Ap, SV og Høyre), er det likevel to typer krav som dominerer; bakgrunnskrav og kandidatkrav. Bakgrunnskrav adresserer valglista som helhet; den må romme kvinner, menn, ulike aldre, ulike bosteder, ulike yrker og altså gjerne noen med innvandret minoritetsbakgrunn. Kandidatkrav rettes mot enkeltkandidater. Disse blir viktigere jo nærmere toppen av valglista kandidaten kommer. Det er på tvers av partier nærmest unison enighet om hva som er viktige kvalifikasjoner. En god kandidat er en engasjert og dedikert kandidat; alltid til stede og vel forberedt. I tillegg må vedkommende gjerne være språkmektig, det vil si god til å snakke til folk fra talerstolen og gjennom media. Dette er kandidatkrav som er så vidt entydige at jeg kaller dem representantstandarder. Jeg finner videre – igjen på tvers

av partiene – stor begeistring for kvinner med innvandret minoritetsbakgrunn. Dette skyldes to forhold. At de på den ene siden oppfyller to bakgrunnskrav som kan være krevende å dekke; de er kvinner og har innvandret minoritetsbakgrunn. Og at de på den andre siden forstås som å ha brutt med patriarkalske tilstander i «eget miljø». Dette gjør at de tillegges egenskaper som modige og med «bein i nesa». De forstås som likestillingsheltinner og de er svært velkomne på valglista, gjerne høyt oppe dersom en plass er ledig. Ingen lokal leder sier noe galt om menn med innvandrerbakgrunn, men begeistringen for disse er langt mer dempet. Kvinnene troner øverst i begeistringshierarkiet.

Svar 4: Likestillingsutfordringer og ombud for folket

Det er likevel ikke gitt at det over tid er disse kvinnene som gjør det best med hensyn til politisk karriere. Det skyldes nettopp at de gjerne løftes fram på begeistringsbølger, ofte uten at de har rukket å etablere et nettverk og en plattform internt i partiet. Slike nettverk må menn med innvandrerbakgrunn ha før de kan håpe på å nå opp og fram. Dermed blir kvinnene mer sårbare, særlig når de begynner å agere på egen hånd og ha andre oppfatninger eller større ambisjoner enn de i utgangspunktet ble tiltenkt. Flere kvinnelige representanter snakker om at de blir utsatt for hersketeknikker, men de er tydelige på at dette er noe som «rammer dem» ikke som minoritetskvinner, men som kvinner.

Samtlige intervjuede representanter med innvandret minoritetsbakgrunn er opptatt av å ivareta folk (velgere) som har innvandret minoritetsbakgrunn, samtidig er de på vakt mot å bli tildelt formelle eller uformelle posisjoner som «innvandrerrepresentant». Det å være en slik «spesiell» representant, står i motsetning til å være en allmenn representant for folk generelt. Og det er allmenne, ikke «spesielle» representanter som har størst mulighet til å avansere på en valgliste og innta en av de øverste plassene.

Takk for meg

Da har jeg to-tre linjer igjen til å takke for meg på Senter for tverrfaglig kjønnsforskning. Det har vært godt å være på STK, fordi jeg har vært her sammen med mye bra folk. Det er folk og *samhandlingen* folk imellom som skaper og gjensker institusjoner, slik er det i partiene og slik er det også i akademia – heri opptatt STK. Gode institusjoner skaper gunstige rammer for individers utfoldelse. Det er viktig å huske i en sektor som er individualisert, og i økende grad blir enda mer individualisert. ♦

Politisk medborgerskap og norskhet

Hva betyr det å være norsk i dagens flerkulturelle Norge? Og hva har forståelser av norskhet å si for politisk deltagelse? Dette er spørsmål som tas opp i Cecilie Thun sin avhandling, med utgangspunkt i studier av etniske minoritets- og majoritetskvinnearbeid. Avhandlingen konkluderer med at en utvidet forståelse av norskhet er nødvendig for at alle kvinner skal ha muligheter til kollektiv politisk deltagelse og påvirkning i Norge.

Av Cecilie Thun, tidligere stipendiat, STK
nå førsteamanuensis, Høgskolen i Oslo og Akershus
cecilie.thun@hioa.no

Den 24. oktober 2013 disputerte jeg for graden ph.d. i statsvitenskap. Dagen markerte avslutningen på et omfattende forskningsarbeid – og på mitt stipendiatopphold på STK.

Kompleks norskhet

I avhandlingen «Complex Norwegianness: National Identity and Participation in the Enactment of Citizenship» diskuterer jeg forhandlinger om norskhet som finner sted på ulike nivåer i samfunnet – på statlig nivå, organisasjonsnivå og individuelt nivå.

Kategorien «norsk» oppleves av minoritetskvinner som en trang kategori som de selv ikke er fullverdig del av. Dette gjenspeiles blant annet innad i kvinnebevegelsen, der majoritetsfeminisme ses på som normen, mens såkalte minoritetskvinnesakker anses som spesielle og knyttes til problematiske forhold i andre kulturer og religioner.

Politisk medborgerskap

Det å være norsk handler selvsagt om statsborgerskap og formelle juridiske rettigheter til politisk deltagelse, men ikke bare det. Medborgerskap dreier seg også om uformelle aspekter som identitet og tilhørighet, og om å føle seg anerkjent og inkludert i det norske fellesskapet uavhengig av etnisk bakgrunn og religiøs tilknytning. Minoritetskvinnearbeid opplever ikke å bli tilstrekkelig inkludert som politiske aktører i den generelle likestillingspolitikken. Det får konsekvenser for minoritetskvinnens muligheter for kollektiv, politisk deltagelse når statlig støtte ofte begrenses til prosjekter som omhandler «særskilte minoritetskvinnesakker», som for eksempel tvangsekteskap og omskjæring.

I avhandlingen konkluderer jeg med at sammensatte identiteter og tilhørigheter må anerkjennes som del av det å være norsk, for at kvinner med ulike etniske og religiøse bakgrunner skal ha mulighet til å utøve rollen som aktive politiske medborgere i det norske samfunnet.

Deltagelse i ulike forskningsprosjekter

Som stipendiat har jeg vært del av flere forskerfellesskap. Jeg deltok i EU-prosjektet FEMCIT: «Gendered Citizenship in Multicultural Europe: the Impact of Contemporary Women's Movements», ledet av Beatrice Halsaa, som også har vært min hovedveileder. I tillegg var jeg del av NFR-prosjektet PLUREQ: «Gender Equality, Cultural Diversity, Religious Pluralism: State Policies and Feminist Interventions», som ble ledet av Hege Skjeie, og som også har vært biveileder for meg. Deltagelse i disse forskningsprosjektene, samarbeid med flinke og erfarne forskere, og ikke minst veiledning av Beatrice og Hege har vært både inspirerende og lærerikt, og har bidratt enormt til min egen avhandling.

På STK har jeg også vært del av forskergruppa «Kjønn, minoriteter og medborgerskap». Vi har vært en gruppe med flere stipendiater og en post.doc. som har fulgt hverandres prosjekter under kyndig ledelse av Beatrice.

Tiden på STK

Jeg startet som stipendiat ved STK i februar 2007. I utgangspunktet hadde jeg finansiering til tre år, men det ble seks år – og det er jeg glad for! Forlengelsen var grunnet fødselspermisjon, men også diverse andre forskningsprosjekter og seminarundervisning som foregikk parallelt med avhandlingsarbeidet. Det har til tider vært mange baller i lufta samtidig – men jeg har lært masse og fått lov til å samarbeide med mange hyggelige og flinke folk.

STK har vært et flott sted å være stipendiat. Senteret har et inkluderende arbeidsmiljø, og jeg har blitt kjent med mange fine folk! Jeg har fått tverrfaglig påfyll, og ikke minst støtte og omsorg fra gode kollegaer i løpet av min tid på Senteret.

Takk for meg!

Etter gjennomføringen av prøveforelesning og disputas var jeg lettet og glad. Det var en overveldende dag på alle måter, og doktormiddagen på kvelden – hvor mange tidligere STK-kolleger var til stede – var utrolig hyggelig, men samtidig litt trist fordi min tid på STK er forbi. Jeg sier takk for meg – og kanskje på gjensyn? ♦

Salong og opplysning – intellektuell praksis på 1700-tallet

I august ble den nordiske konferansen «The Eighteenth Century in Practice» avholdt på Lysebu i Oslo. Over hundre 1700-tallsforskere fra Norge, Sverige, Danmark, Finland, Russland, Ungarn, USA, Hong Kong og Storbritannia var samlet, og over 80 papers ble lagt frem i løpet av tre varme sensommerdager. Konferansen ble arrangert av Norsk selskap for 1700-tallsstudier, mens STK var vert for Universitetet i Oslo.

Av Tone Brekke og Emil Johnsen, begge STK
tone.brekke@stk.uio.no og e.n.johnsen@stk.uio.no

Konferansen tok opp et vell av temaer. Bidragene var fordelt på i overkant av tjue tematiske sesjoner som spente fra kunnskaps- og vitenshistorie, kunsthistorie og utdanningshistorie til religionshistorie, litteraturhistorie og gjenstandshistorie. Tverrfaglig, med andre ord. Det overordnede temaet for konferansen – «praksis» – bidro til å rette fokus mot spesifikke prosesser, fremfor de store historiske linjene. Samtidig reflekterte dette en trend fra de siste tiårenes mange vendinger innen humaniora: vendingen mot å studere materielle forut-setninger for idé- og meningsproduksjon, like mye som ideene i seg selv. Praksisbegrepet var den metodiske ledestjernen på konferansen. 1700-tallets historie består nemlig ikke bare av de store personlighetene, som dominerer i populære historiefortellinger. Her er det bare å tenke på hvor sterkt biografisjangeren står, både innenfor forskning og formidling. Selvsagt er de historiske aktørene fortsatt viktige for historieforskningen, men de aktørene som studeres, består ikke nødvendigvis av en kanon av store filosofer, forfattere eller hærførere som på romantisk vis er hevet over hverdagens trivielle styr og stell.

I praksis ble derfor konferansens faglige diskusjon også knyttet til en kjønnsproblematikk. Ikke minst ble dette satt på dagsordenen gjennom Dena Goodmans keynoteforelesning, som bar tittelen «Sociability: An Enlightenment Practice and its Legacy». Dena Goodman er professor i History and women's studies ved universitetet i Michigan. Hennes seneste bok, *Becoming a Woman in the Age of Letters* (2009), utforsker kvinners liv og betydningen av kjønn i Frankrike på 1700-tallet. I forelesningen tok Goodman opp salongkulturens sentrale posisjon og rolle i den franske opplysningstidens mange prosjekter. Dermed satte hun samtidig fingeren på hvordan salongkulturen har blitt neglisjert av historieskrivingen, som noe underordnet og mindre viktig. Stadig er det de store mannlige forfatternes gullrekke fra Voltaire, til Diderot, Baron d'Holbach og Helvetius som får dominere. Men disse verken levde eller åndet i et vakuum. De deltok alle mer eller mindre aktivt i sosiale praksiser, særlig i salongene,

hvor salonggjestene dyrket en diskuterende sosial omgang med hverandre. Her skilte salongene seg skarpt fra andre av tidens viktige intellektuelle institusjoner, for eksempel de franske jesuittskolene eller datidens universiteter, hvor man ikke diskuterte, men disputerte. I disse institusjonene hersket det en konkurranseånd, som motsatt salongene, handlet om intellektuelle disputer, som kunne resultere i seier eller tap for en av partene. Et sentralt poeng for Goodman er at salongens sosiabilitetskultur ikke må neglisjeres om vi skal forstå den franske opplysningen. Hennes historiografiske kritikk, blant annet i boken *The Republic of Letters* (1996), viser hvor lett mange historikere har kjøpt Rousseaus syn på salongkulturen som uttrykk for et dekadent og unaturlig koteri. Opplysningstidens salongkultur var nemlig mye mer. I stedet for en til tider uproduktiv konkurranse oppsto samarbeidsprosjekter. Samtidig var salongene mer åpne institusjoner, som ikke forutsatte samme grad av homogenitet blant de diskuterende partene, som skolene og universitetene.

Bruddet med en rousseausk forståelse av det naturlig isolerte mennesket skal man ikke ta så alvorlig, mener Goodman, som fremhevet hvor grunnleggende ulike sosiabilitetsformer er for intellektuell praksis. Opplysningsfilosofenes (eller «genienes») praksis viser at de ikke sto alene. Mange av de parisiske salongene ble ledet av kvinner. Både kvinner og menn deltok i diskusjonene. Å avskrive opplysningssalongene blir derfor også problematisk fordi man da underspiller den rollen kvinner har spilt i den historiske utformingen av opplysningsprosjektet. Samtidig understreket Goodman at sosiabilitet må forstås som en viktig del av «arven fra den franske opplysningstiden», og mente det ga mening å relatere det til dagens forskersamfunn av ulike slag. Konferansen på Lysebu var et godt eksempel på hvordan denne arven levde videre, mente hun.

Konferansens overordnede tema – praksis – viste seg dermed å bære med seg en selvrefleksjon om historikernes egen praksis. 1700-tallet i praksis handlet nemlig ikke bare om 1700-tallet i seg selv, men også om hvordan vi i dag fortolker så vel som bruker arven fra et århundre som på mange måter representerer startskuddet for en lang rekke fremtredende fenomener innenfor det moderne samfunnet vi lever i i dag. ♦

Teologi og retorikk i de norske og internasjonale debattene om kvinners stemmerett

Forum for vitenskapsteori ved UiO i samarbeid med STK/UiO satte på et seminar høsten 2013 søkelyset på teologiens retorisk tvetydige rolle i debattene om kvinners stemmerett. Det er vel kjent at kirkens representanter, prester så vel som teologiske professorer, var negative til den moderne kvinnefrigjøring og avvise til kvinners stemmerett.

Av Aud V. Tønnessen, professor i teologi og medlem av styret for Forum for vitenskapsteori, UiO
a.v.tonnessen@teologi.uio.no

Mindre kjent er hvordan de tidlige kvinnesakskvinnene argumenterte teologisk for kvinners frigjøring og likhet med menn. Teologi som epistemologisk utgangspunkt for kjønnsforståelse hadde politiske og juridiske konsekvenser, noe seminaret hadde til hensikt å belyse. Innledere var professor Jorunn Økland, leder for STK og professor Aud V. Tønnessen ved Det teologiske fakultet, UiO.

Et pre-sekularisert kjønnspolitisk felt

Det kjønnspolitiske feltet befant seg på slutten av 1800-tallet fremdeles i stor grad i en pre-sekularisert situasjon, og kunnskapen om forholdet mellom mann og kvinne var fortsatt formet av teologiske konsepsjoner. Det hadde først og fremst negative konsekvenser for synet på kvinnen som offentlig person. Kulturelle forestillinger om mann og kvinne, politikk og juridiske reguleringer av kjønnsforholdene var eksplisitt og implisitt forankret teologisk. Derfor var det nødvendig for de tidligste kvinnesakskvinnene å engasjere teologien for å skape endrede forutsetninger og nye muligheter for kvinner i samfunnet. Med utgangspunkt i den bibelske beretningen i 1. Mosebok, kapittel 2 og fortellingen om at Eva var formet av et ribben tatt fra Adam, ble kvinnen forstått som underordnet mannen fra skapelsen av, og dermed for evig og alltid avhengig av ham og av en annen orden. Mannen var derimot skapt enestående, uavhengig og overordnet. Likedan ble henvisninger til Paulus brukt som bevis for at Bibelen samlet sett bekreftet kvinnens underordning og underlegenhet. I 1800-tallets liberale samfunn smeltet disse teologiske forestillinger sammen med samfunnsmessige skiller mellom offentlig og privat sfære, og med romantikkens idealisering av den handlekraftige, rasjonelle mannen og den kjærlige, emosjonelle og moralske kvinnen. Dette hadde politiske konsekvenser: Kvinnen burde ikke gis rett til økonomisk særreie, i ekteskapet skulle hun underordne seg mannen, undervisningen måtte være kjønnssegregert, og stemmerett var utelukket ettersom kvinnen

verken hadde en naturlig selvstendighet eller var skikket for offentlig liv og ansvar. I Stortinget var debatter om forhold som regulerte kjønnsrelasjonene preget av at teologi begrunnet politikk. Det var en allianse mellom konservativ teologi og konservativ politikk på dette området. Flere kirkeledere tok til orde for at kvinnen ville ødelegges av å opptre offentlig og ta ansvar i offentligheten, noe som jo var en forutsetning for å kunne ha stemmerett, ettersom hennes naturlige blyghet da ville rammes.

Denne kjønnshierarkiske, teologiske tankegangen ble utfordret fra flere hold. Internasjonalt og i Norge representerte den engelske filosofen John Stuart Mill et viktig bidrag gjennom boken fra 1869, *The Subjection of Women*, der han anla et utviklingsoptimistisk perspektiv og hevdet at menneskeheten som helhet ville tjene på kvinners frigjøring. I de fleste teologiske og kirkelige miljøer ble moderne utviklingstenkning avvist, men ikke blant kvinnesakens pionerer. Der finnes det interessante sammenkoblinger av darwinistisk inspirert tenkning og bibeltroskap.

Sosialdarwinisme og bibeltroskap: Elizabeth Cady Stanton

I sitt innlegg løftet Jorunn Økland frem den amerikanske kvinnesakspioneren Elizabeth Cady Stanton som et eksempel på en som kombinerte bibeltolkning og moderne darwinistisk utviklingstenkning. Ifølge Stanton representerte frigjorte kvinner et bedre utgangspunkt for en levedyktig reproduksjon enn kvinner som ikke var det, fordi de frigjorte ville velge bedre menn og dermed genmateriale. En forutsetning for kvinners frigjøring var imidlertid at de ikke ble holdt nede av undertrykkende bibeltolkninger, som Stanton anså for å være feil og i strid med Bibelens sanne budskap om frihet og likeverd. Kvinneundertrykkelse, slaveri og dødsstraff ble feilaktig begrunnet bibelsk. Stanton sto i spissen for et omfattende nytolkningsarbeid gjennom *The Woman's*

Bible (1895/1898), der et kollektiv av kvinner bidro med nye lesninger av bibeltekster som korrigerer konservative oppfatninger. Hennes ambisjon var med eksplisitt darwinistisk inspirasjon å bidra til en mer rasjonell og kvinnevennlig religion. På det tidspunktet hadde Stanton i flere tiår vært sentral i den amerikanske kvinnebevegelsen. Hun hadde vært på den store kvinnekongressen i Seneca Falls i 1848 som resulterte i dokumentet *Declaration of Sentiments*. Ifølge Økland er det noen klare likhetstrekk mellom den måten som *Declaration of Sentiments* etablerte kvinnen som individ og subjekt på, med skapelsesgitt verdighet og grunnleggende rettigheter, og måten som Menneskerettighetserklæringen hundre år senere omtaler enkeltmenneskets iboende og ukrenkelig verdi.

Tekstfortolkning og kvinnefrigjøring

En transnasjonal utveksling av informasjon og kunnskap kjennetegnet kvinnesaksbevegelsen. Innen Norden var det utveksling av ideer. Norske kvinnesakskvinner så også til USA for inspirasjon, og omvendt. Aasta Hansteen levde på 1880-tallet som en feministisk flyktning i USA, etter å ha blitt latterliggjort og kritisert i offentligheten for sine nytolkninger av

Bibelen. Ifølge Aud V. Tønnessen forenet hun kjønns- og maktkritikk i sitt oppgjør med teologisk-normative legitimeringer av en offentlighetskultur som holdt kvinnen utenfor og nede. I 1878 ga hun ut boken *Kvinden skabt i Guds billede*. Der holdt hun et oppgjør med tradisjonell konservativ fortolkning av at kvinnen skulle være skapt underordnet og underlegen mannen. I stedet løftet hun frem skapelsesberetningen i 1. Mosebok, kapittel 1, hvor det het at Gud hadde skapt mann og kvinne i sitt bilde, noe Hansteen mente innebar at de var stilt likt. Det var syndefallet som hadde forandret denne orden. Dermed hevdet også Hansteen at ledende teologer tok feil når de tolket Bibelen dithen at den legitimerte en underordning av kvinnen, tvert om førte de videre en situasjon som baserte seg på synd og ikke guddommelig skapervilje. Hansteen var direkte inspirert av Mills bok *The Subjection*

of Women og hevdet utviklingsoptimistisk at straffetiden var forbi og tiden inne for å vende tilbake til den opprinnelige orden av likhet. Årene i USA radikaliserer hennes oppgjør med fortolkningshegemonier som insisterte på at kvinnen var skapt underordnet, og da hun etter hvert returnerte tilbake til Norge, videreutviklet hun sin kritikk av presteskap og kirke som tolkningshegemonier. Kvinner måtte selv engasjeres i tolkningen av Bibelen og bidra til sin egen frigjøring. Religionen, rett tolket og løst fra mannens herskesyke, representerte tvert om en kilde til kvinners frigjøring. Sporene fra amerikansk kvinnesaksbevegelse var tydelige.

Endret kunnskap – ny politikk

Kombinasjonen av darwinistiskinspirert utviklingsoptimisme og bibeltroskap la til rette for en mer moderne forståelse av kjønn som hadde politiske konsekvenser. Den 'nye' kvinnen var ikke lenger å forstå som underordnet og privat, og når hun ikke var det, kunne hun innta offentligheten med ansvarlighet på lik linje med mannen. Endringer i kjønnsoppfatning la grunnlaget for en ny politikk og banet vei for kvinners stemmerett. ♦

«Jeg vil lade de kvindelige modstandere sejle sin egen sø»

Blant alle fortellingene om uredde, kjempende kvinner som stemmerettsjubileet 2013 hentet frem, ble møtet med Aasta Hansteen det viktigste for meg. Under lesningen av *Kvinden skabt i Guds Billede* gikk det opp for meg at jeg ikke har visst hvem hun var, bak samtidens vrengebilde av henne, og hvilke motkrefter hun sto overfor også fra kvinnelig hold. STK arrangerte et seminar om Aasta Hansteen på Observatoriet i oktober som ble jubileets høydepunkt for meg.

Av Ingebjørg Nesheim, forlegger, mag.art.
nesheim@emilia.no

Med mitt nyfrelste forhold til Aasta Hansteen opplevde jeg STKs seminar som kulminasjonen av stemmerettsjubileets mange manifestasjoner. Der trådte «Asta» levende frem gjennom to spesialisters innforlivede foredrag: Anne Wichstrøm om portrettmaleren, rikt illustrert med eksempler på Aasta Hansteens imponerende malerkunst, og Ragni Indahl om forfatteren med en analyse av hennes personlighetsbegrep. Bjørn Vidar Johansens grundige og begeistrede omvisning gjennom det nyrestaurerte Observatoriet satte kronen på verket.

Underveis måtte man spørre seg om hva slags oppvekst Aasta og hennes søstre, som alle forble ugifte, hadde hatt i dette eventyrlige huset som helt og holdent var preget av deres far, den berømte astronomen Christopher Hansteen. Blant alle de finurlige instrumentene og innretningene han mirakuløst fremskaffet midler til å installere, er det én detalj som kanskje sier mer enn noe annet om ham: fordypningen i linoleum etter hælene hans, der han lå på gulvet om natten og observerte stjernehimlen gjennom sin avanserte kikkert. For meg ble det et bilde på sporene han avsatte innen den fremvoksende norske vitenskapen. De står der, synlige for alle. Spørsmålet meldte seg uvilkårlig: Når skal Aasta Hansteens fotspor for alvor bli synlige – for oss alle?

Kvinden skabt i Guds Billede

Ingebjørg Nesheim publiserte en ny utgave av Aasta Hansteens hovedverk *Kvinden skabt i Guds Billede* i anledning av hundreårsjubileet for kvinners stemmerett 2013. Resten av artikkelen er delvis basert på hennes forord i denne utgaven.

På tampen av året da hundreårsjubileet for kvinners stemmerett ble feiret så grundig i vårt land, kom jeg over et tankevekkende apropos til all kvinnevirkningen, i en roman av Fay Weldon jeg var i ferd med å oversette. Handlingen er lagt til 1905, og dialogen utspiller seg mellom jarlen, aktiv politiker i Overhuset, og hans

hustru Isobel, som er på kant med datteren Rosina: I tempererte England var det slik at etter som man utdannet folket, så utvidet man stemmeretten. Det var et stort eksperiment. Selv var han for å gi kvinner stemmerett: de beste av dem var fornuftige nok. Han (...) spurte Isobel hva hun mente om stemmerett for kvinner.

«Hvorfor spør du?» spurte hun. «Jeg håper ikke du bare legger opp til krangel. Du er virkelig i et selsomt humør. Jeg vet at du er for, og det er ikke jeg. Dine likemenn debatterte stemmerettslovforslaget i senk, og jeg er på ingen måte lei for det. Kvinner har stemmerett ved kommunevalg og burde være glad til for det; alt de gjør, er dessuten å stemme på det samme som sine menn, som det har vist seg gang på gang. Og hvis Rosina vil ha rett til å stemme ved parlamentsvalg,» fortsatte hun, «er bare det grunn nok til at vi bør være mot det. Hun er født til å være i opposisjon. Hun ville stemme mot sine egne interesser, sin egen klasse, bare for å gjøre det, for å terge oss, jo mer, desto bedre. Hun foretrekker revolusjon fremfor orden, sosialisme fremfor frihet. Det eneste som taler for kvinnelig stemmerett i mine øyne,» sa hun, «er at din venn kongen er så imot det.»

(...) Så han holdt tann for tunge og lot være å si at det som bekymret kongen, var at kvinner ville være tilbøyelige til å stemme utfra ren smålighet, eller fordi de likte utseendet på en kandidat, uavhengig av hva slags politikk han sto for. Kvinner veddet på hester utfra hvilken farge de hadde. De var irrasjonelle, klaget kongen.

(Fay Weldon: *En ny grevinne*, Juritzen 2014)

Argumentasjonen er velkjent. Poenget er rollebyttet: her er det mannen som taler for, mens hans kone erklærer seg mot alminnelig stemmerett for kvinner og støtter seg på de sedvanlige fordømmene. Når Isobel faller sine medsøstre i ryggen, er det neppe bare for å markere sin opposisjon til

ektemann og datter. Hun mener formodentlig det hun sier, men argumenterer ikke særlig rasjonelt; det skal kongen ha. Denne fiktive, men neppe helt virkelighetsfjerne, episoden ga meg umiddelbart en assosiasjon til Aasta Hansteen, som ikke uten bitterhet anklaget kvinner for å motarbeide kvinnesaken. I boken *Kvinden skabt i Guds Billede* (1878/1903/2013) skriver hun:

Den sag som kaldes kvindesagen, dette arbeide som drives over hele den civiliserede verden for at forbedre kvindernes stilling og indsætte dem i deres naturlige rettigheder, denne sag har sine modstandere, som fremstille den paa en saa forvendt og karikaturagtig maade, at man har ondt for at tro, at det virkelig er deres opfatning de kommer frem med, man nodes næsten til at tro, at der er ond vilje med i spillet; det vil da sige, at de slaa sig dumme, som man siger, for ikke at indrømme det berettigede, det uendeligt berettigede, i dette arbeide, for at frigøre kvinderne fra fordømmenes tryk. Denne sag har mandlige modstandere og kvindelige modstandere. Jeg ved ikke hvem af disse som er værst.

Nei, hvem av dem var verst? Det spørs vel om ikke kvinnes motstand var vanskeligst å svelge. I allfall var det «En Kvinde» som vekket Aasta Hansteen til dåd, da kvinnen (får vi tro) bak dette psevdonymet fordømte John Stuart Mills *Kvindernes underkuelse* i en artikkel i Morgenbladet 1870. Det var som kjent Mills bok som vekket Hansteen og ga henne «en dypere forståelse av hvilke undertrykkelsesmekanismer som holdt kvinner nede. Og (som) gjorde det tydeligere for henne hva som var hennes livsoppgave, ja, hennes kall», sier Turid Nystøl Rian i sin innledning til nytgivelsen av *Kvinden skabt i Guds Billede* (Emilia 2013).

Likevel var det «En Kvinde»s konvensjonelle, anti-feministiske synspunkter som ble sporen til Aasta Hansteens nærmest «oredøvende» engasjement i kvinnesaken, ifølge Rian, og utløste de mange avisinnleggene og foredragene hun ble herostratisk berømt for i 1870-årene. Mange av de utskjelt ideene hun målbar på denne tiden, samlet hun i *Kvinden skabt i Guds billede*, som av gode grunner ble utgitt på eget forlag i 1878: «Dengang var tilstanden saaledes at jeg end ikke spurte efter forlægger; jeg indsa at det var haabløst», skrev hun i forordet til andre utgave i 1903. Boken ble med andre ord utgitt uten en forlagsredaktørs ordnende inngrep. Det kan ettertiden prise seg lykkelig for. Hva teksten måtte mangle av formell oppbygning og stringens, tar den igjen i åpenhjertige,

spontane ytringer og digresjoner som bringer mennesket Aasta Hansteen forunderlig nær, samtidig som boken er og forblir et kampskrift hvor kvinnesakens motstandere beskrives i lite diplomatiske vendinger. I forlengelsen av det forrige sitatet sier hun for eksempel:

De mandlige modstandere er mer tykhudede, men de kvindelige modstandere er over all maade stivnakkede og aldeles umodtagelige for fornuft. Alligevel er disse strøtanker, som jeg nu vil fremføre hovedsageligt rettede mod de mandlige modstandere, af den grund, at jeg synes at der nu er, og altid har været, hakket altfor meget paa kvinderne og altfor lidet paa mændene. Jeg vil derfor lade de kvindelige modstandere sejle sin egen sø.

Når hun lar kvinnene seile sin egen sjø, er det fordi mennene tross alt forble hovedfienden; det var de som hadde makt og kompetanse til å fordømme bokens ytterst kontroversielle hovedtanke. Denne tanken, som fikk lærde teologer til å steile, gjaldt en forankring av retten til likestilling i Bibelen: Hansteen så kirken, ikke kristendommen per se, som ansvarlig for kvinnes undertrykkelse. Hun formulerte en radikal, feministisk teologi som fordrer en innlemmelse av kvinnen i treenighetslæren, med Jesus som det androgyne bindeleddet mellom Gud som far og Den hellige ånd som mor. Ifølge filosofen Nina Karin Monsen er det «i sin originale fortolkning av treenigheten og personbegrepet at hun vender tilbake til tidligere og kjettersk tenkning hvor kvinnen er guddommen, Den hellige Ånd.» (Lein m.fl.: *Furier er også kvinner*, 1984)

I sannhet en revolusjonær tanke, som skulle koste Aasta Hansteen dyrt. Hun ble regelrett mobbet ut av landet og oppholdt seg i USA i ni år før hun vendte hjem. Teologene Jorunn Økland og Aud V. Tønnessen omtaler henne som «vår første feministiske flyktning» og påpeker at kirken på 1800-tallet nærmest hadde monopol på å definere kjønnene og forholdet mellom dem. Når religionen for Hansteen egentlig representerte en kilde til kvinnens frigjøring, måtte det ifølge Tønnessen få alvorlige konsekvenser: «For de konservative teologene og prestene i Norge representerte hele den moderne kvinnesaksbevegelsen rett og slett vantroen.» (Kåss: «Med Bibelen på barrikadene», Kilden 2013)

Det kan synes overflødig å si at Aasta Hansteen fikk kvinner mot seg også på dette punktet. Ikke bare kvinnesakens motstandere, vel å merke, men også dens forkjempere mente hun var på ville veier og svekket saken med sine «svevende

standpunkter som førte til nytteløse diskusjoner» (Vilhelmine Ullmann). Heller ikke syttiårenes nyfeminister lot til å mene at tankegodset fra *Kvinden skabt i Guds Billede* har vært av større betydning for kvinnebevegelsen. Tiden har nok gitt dem rett, men i mine øyne betyr det at den har oversett noe vesentlig.

Selv ble jeg ikke klar over Aasta Hansteens originale og revolusjonerende tanker før jeg satt med et vanskelig tilgjengelig eksemplar av boken hennes i hånden – ett av de få gjenværende, hvorav de fleste er i familien Hansteens eie i dag. Jeg tok fatt på lesningen med nysgjerrighet og en overfladisk forestilling om hvem Aasta Hansteen var. Jeg var helt uforberedt på hva og hvem jeg skulle møte – et spill levende, belest og språkkyndig menneske som øste av sine store kunnskaper og uforferdet tok i tu med de store spørsmål, samtidig som hun satte mange av datidens koryfeer grundig på plass. Visst kommer hjertesakene litt hulter til bulter, ispedd strøtanker om for eksempel te («The, du fine kvindelige drik!»), hvilket ga hennes mange motstandere, lærde som ulærde, lett spill. Det var ingen kunst å latterliggjøre hennes ideer som «... et forfærdelig filosofisk-historisk-æsthetisk-theologisk Ruskomsnusk», slik Aftenposten gjorde alt to år før de kom i bokform.

Alt dette gjorde det maktpåliggende for meg å gjøre Aasta Hansteens hovedverk tilgjengelig for lesere av i dag. Hun har forbausende mye å lære oss, ikke bare om sin samtids, men også om vår egen tids holdning til kvinner. Ikke minst gjelder det kirken. Nina Karin Monsen sier det i klartekst: «Hun gir selve Gudsbegrepet et innhold som hvis det ble tatt alvorlig og fulgt opp, ville ha forandret Kirken totalt.»

Ganske uventet ble det dette – for meg ukjente – aspektet ved Aasta Hansteens heltemodige kamp for kvinnesaken som traff meg sterkest. Skjønt jeg ble ikke mindre sterkt berørt av hennes vanskelige, med påminnelsen om all den spott og spe denne begavede og velutdannede malerinnen ble utsatt for i det øyeblikk hun overskred grensene for hva som var tillatt for kvinner. Man kan uten overdrivelse si at hun ikke bare ble feminismens første flyktning, men kvinnesakens første martyr i vårt prektige land. Det eneste sammenlignbare jeg kan komme på, er den skammelige behandlingen Ingrid Bjerkås, som bekjent den første kvinnelige prest i Den norske kirke, ble utsatt for av kirkens menn i begynnelsen av 1960-årene. ♦

Nettverk av nødvendighet

28. august 2013 gikk det foreløpig siste seminaret i regi av Nettverk for voldtektsforskning ved STK av stabelen. Nå forsøker nettverkets koordinator og styringsgruppe å sikre midler til to nye år med drift av nettverket.

Av Anja Emilie Kruse, forsker III ved NKVTS/koordinator for Nettverk for forskning om voldtekt, seksuelle overgrep og gråsoner anja.kruse@nkvts.unirand.no

Forskerne May-Len Skilbrei (Institutt for kriminologi og retts sosiologi), Kari Stefansen og Ingrid Smette (begge NOVA) har det siste året vært redaktører for et nytt temanummer av

Illustrasjonsfoto: Colourbox.com

Sosiologi i dag, om seksuell vold. Gjennom dette arbeidet har de fått et innblikk i forskningsfronten på dette feltet i Norge, og i en kronikk på www.forskning.no (27.11.13) advarer de mot manglende satsing på og institusjonalisering av forskningsfeltet i norsk kontekst. De påpeker at det ikke er samsvar mellom den sterke bekymringen for seksuell vold som kommer til uttrykk, blant politikere og i den offentlige debatten, og forskningsfeltets manglende kraft, helhet og finansiering. Kronikkforfatterne konstaterer også litt tørt at programnotatet til Forskningsrådets VAM-program, dagens største samfunnsvitenskapelige forskningssatsing, ikke engang inneholder ordet *vold*. Gjennom arbeidet med det nye temanummeret mener forskerne at de har identifisert en påfallende mangel på satsing på forskning om seksuell vold i Norge.

Arena for kunnskapsdeling

Nettverk for forskning om voldtekt, seksuelle overgrep og gråsoner (kortnavn: Voldtektsforskningsnettverket) har i løpet av sin halvannet-årige eksistens vært et bidrag til å samle kompetanse og faglig engasjement på feltet voldtekt/seksuelle overgrep. Gjennom å arrangere fire faglige heldagsseminarer har forskere, studenter og praktikere møttes, utvekslet kunnskap og erfaringer, og sammen identifisert kunnskapshull og forskningsbehov. Nettverket ble til i et samarbeid mellom STK og Politihøgskolen, og i nettverkets styringsgruppe sitter representanter for disse to institusjonene, i tillegg til Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS), Institutt for kriminologi og retts sosiologi (IKRS) ved UiO og Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA).

Veier gjennom fagfeltet

28. august ble det fjerde og foreløpig siste seminaret i rekken holdt i den ærverdige Rådssalen i Lucy Smiths hus på Blindern. Tema for seminaret var voldtekt og forskningsmetoder, og tre innledere presenterte sine «veier gjennom fagfeltet» for deltakerne. Å be innledere fortelle om sin vei gjennom fagfeltet, har vært en gjennomgående strategi for alle fire nettverksseminarer. Slik har vi forsøkt å skape et rom for å la forskerne selv reflektere over relevante problemstillinger for sin del av feltet. Vår erfaring er at det er særlig viktig i et så tverrfaglig felt som dette, også selv om det kan medføre utfordringer med å finne «common ground»

mellom ulike fag og profesjoner. Tilnærmingen kan også legge til rette for interessante fortellinger om faglig og historisk utvikling, både på feltet som sådan og for den enkelte forsker – noe som kom tydelig til uttrykk i flere av innledningene på dette siste seminaret.

Hilde Pape ved Statens institutt for rusmiddelforskning (SIRUS) beskrev sin karriere i feltet, fra å ha vært aktivist og tilknyttet krisesenter for kvinner, via forskning på omfang av og kjennetegn ved ulike voldsformer, til hennes seneste forskningsprosjekt, som omhandler unge jenters utsatthet for uønskede seksuelle hendelser under sterk alkoholrus. Helle Nesvold ved Overgrepsmottaket på Oslo legevakt diskuterte forholdet mellom praksis- og forskningsfeltet, gjennom en presentasjon av sin doktorgradsavhandling om overgrepsmottakenes arbeid med rettsmedisinsk dokumentasjon og betydningen av dette arbeidet for sakenes videre gang gjennom rettssystemet. Tredje innleder var May-Len Skilbrei fra Institutt for kriminologi og retts sosiologi (IKRS), som fortalte om sitt arbeid med forskning på prostitusjonsfeltet og kvinner i prostitusjon. Skilbrei framhevet metodiske vanskeligheter med å anslå forekomst av vold hos denne spesielt utsatte gruppa, og diskuterte etiske problemstillinger knyttet til taushets- og meldeplikt som hun har støtt på i sitt virke som forsker.

Bretter opp ermene

En gjennomgående målsetting for nettverkets aktiviteter har vært å avdekke forskningsbehov og kunnskapshull på feltet voldtekt, seksuelle overgrep og gråsoner. Som redaktørene av siste nummer av *Sosiologi i dag* har observert, er det fremdeles mye vi ikke vet om disse fenomenene i norsk kontekst. Det er med andre ord fortsatt stort behov for dette nettverket, og vi søker i skrivende stund midler til videreføring av nettverket i to år til. I den neste perioden vil vi fortsette den faglige debatten, både når det gjelder teori, begreper og ulike vitenskapelige tilnærminger; forholdet mellom voldtekt, gråsonekrenkelsener og seksuell «normalatferd»; helsekonsekvenser og effekten av stigma for voldtektsutsatte; rettssystemets og justissektorens utfordringer i møte med voldtektsaker, inkludert alternativer til rettslig behandling av slike saker, i tillegg til en videre utforskning av ulike overgriperperspektiver – for å nevne noe. Det er med andre ord bare å brette opp ermene.

Les mer om nettverket, seminarne og andre aktiviteter på STKs nettsider: www.stk.uio.no/forskning/nettverk/voldtekt ♦

Bruk stemmen – ta stemmen

Senter for tverrfaglig kjønnsforskning ved Universitetet i Oslo og Komité for kjønnsbalanse i forskning arrangerte i høst seminaret *Bruk stemmen – ta stemmen. Ytringsrettens normer og sanksjoner?* på Litteraturhuset i Oslo. Betyr stemmerett nødvendigvis at man blir hørt og har tolkningsmakt?

Foto: Emil N. Johnsen/STK

Redigert artikkel med tillatelse fra Ressursbank for likestilling i forskning/Kjønnsbalanse i forskning (KIF): <http://kifinfo.no>

Seminarets hovedinnleder var Anna Wahl, professor ved Kungliga Tekniska högskolan i Stockholm (til høyre i bildet). Hun har publisert en rekke arbeider om kvinners stemme i organisasjoner.

Ett av temaene for seminaret var gapet mellom kvinners formelle rettigheter og hvordan disse realiseres i virkeligheten. Den doble betydningen av «stemme» er interessant i både det norske og det svenske språket.

– Jeg er ingen ekspert på stemmerett, men jeg kan en del om det å ha en stemme. Syttitallets feministiske vitenskapskritikk handler også om vitenskapens manglende kvinnestemme. Det ligger mye makt i å være den som fortolker verden, sa Wahl i sin innledning «Kvinnors röst i forskningen och i organisationer».

Hun mener det å ha en stemme handler om mer enn å ha juridisk stemmerett, nemlig om å ha en *tydelig stemme*. Det innebærer både det å bli hørt og å ha tolkningsmakt. Det er et problem at forskningen tar gamle, maskuline tanker som «stemmer fra oven». – Det handler om å være med på å sette agendaen. Hvem får si hva som er god kvalitet? Hvem er «vi»-et i organisasjonen, og hvem kan si «vi»? Sier Wahl.

Ifølge Wahl kan også organisasjoner med halvparten kvinner og halvparten menn være ubalansert. Organisasjonens egen forståelse av seg selv kan påvirke hvordan den definerer begreper som fremgang, suksess, kvalitet og effektivitet.

– Om du er majoritet eller minoritet, norm eller avviker, over- eller underordnet – altså struktur, kultur og makt – påvirker muligheten til å ha en stemme. Disse dimensjonene gir

forståelse for hvem som får beskrive og tolke betydninger, sier Wahl.

– Det finnes selvfølgelig aktiv kjønnsdiskriminering, men minst like viktig er ikke-handlingene. Disse er mye vanskeligere å oppdage, fordi det handler om å ikke motta forskningsmidler, ikke påvirke beslutninger og ikke bli spurt.

Stemmene på nettet

Seminarets paneldebatt ledet av Nina Kristiansen, redaktør for forskning.no, besto foruten innleder Anna Wahl av Dagbladets kommentator Marte Michelet, politikerne Ubah Abduqadir (Ap) og Heidi Nordby Lunde (H) og Karoline Hultman Tømte, rådgiver ved Senter for IKT i utdanningen.

I diskusjonen ble det blant annet påpekt at det er menn som dominerer nettjournalistikken, og at de samme som sitter på makten i samfunnet, også er de som har makt på nett.

– Det viser seg at kommentarfeltet domineres av menn i privat sektor med pc-jobb, påpekte Marte Michelet.

Flere spørsmål angående kvinner og kvinners stemmer i offentligheten ble diskutert, med særlig fokus på internett. Et eksempel som ble trukket fram, var Wikipedia, der under 15 prosent av bidragsyterne er kvinner.

– Det er positivt at det er mange flere kvinnestemmer i dag enn før, men det betyr ikke nødvendigvis at kvinner får mer makt, var en av kommentarene fra salen.

– Makt kan forstås som en prosess, fra å ha en stemme til å handle. Likestilling er både et kunnskapsspørsmål og en maktrelasjon. I organisasjoner handler likestilling også om å påvirke og tolke betydninger. Det handler om å få og å ta en stemme, sa Anna Wahl i sin avsluttende kommentar. ♦

Takk til Jorunn

Foto: LJO

Da Jorunn startet som faglig leder i 2010, så hun fram til en spennende jobb, samtidig som hun lurte på hva en ordentlig kjønnsforsker er. Har vi laget merkelappen «kjønnsforsker» som egentlig ikke passer på noen? spurte Jorunn. På den ene siden arbeider vi med kjønn i skjæringspunktet mellom ulike fag og disipliner, og på den andre siden mener de

fleste kjønnsforskere at det ikke fins noe ekte kjønn å forske på. Lite visste hun hvor betimelig spørsmålet var – og at hun snart skulle få spenning så det holdt: Jorunn fikk «den store hjernevaskdebatten» i fanget, som kom i kjølvannet av NRKs populærvitenskapelige programserie «Hjernevask» om arv og miljø. Her ble kjønnsforskere utesket om sitt syn på biologisk kjønn, og siden ble de og feltet som sådan, kritisert for manglende interesse for biologi. Som faglig leder for Norges største kjønnsforskingsmiljø var Jorunn sent og tidlig ute for å svare på en kritikk hun mente til dels var uinformert og dels et uttrykk for andre interesser enn de vitenskapskritiske. Med stor kraft og tyngde forklarte og forsvarte hun feltet, i en mediestorm mot kjønnsforskning vi ikke har sett maken til i Norge. Jorunn befant seg – sammen med gode kolleger – i et vedvarende, ubehagelig offentlig søkelys. Hun håndterte den uforutsette dagsordenen på solid akademisk vis: Med opplysning og saklig debatt, for eksempel via fire større Agendaseminarer på Litteraturhuset i Oslo høsten 2010, der kjønnsforskere fikk mulighet til å vise feltets kritiske tradisjon.

Jubileumsåret 2011 – Universitetet i Oslo 200 år og Senteret 25 år – ble en positiv anledning for Jorunn til å rette søkelyset mot skiftende forståelser av kjønn og hvordan kjønn har vært en faktor i hele universitetets historie. Gjennom åpne seminarer fikk senteret synliggjort hvordan forskningen på feltet har gjort kjønn til gjenstand for kritisk refleksjon, og Jorunn bidro til at Linda Alcoff ble æresdoktor ved universitetet. Senteret fikk dette året også grønt lys for å tilby en mastergrad i tverrfaglige kjønnsstudier. De første studentene

ble uteksaminert sommeren 2013 – en betydelig styrking av senterets formidlingsrolle! Men så blåste nye skyer over kjønnsforskningens himmel: Nordisk institutt for kvinne- og kjønnsforskning, som var samlokalisert med senteret, ble lagt ned av Nordisk ministerråd, og Forskningsrådet lot være å videreføre kjønnsforskningsprogrammet. To viktige strukturer forsvant, men ikke uten forskningspolitisk mobilisering og protest fra fagmiljøet. Her spilte Jorunn en viktig rolle både som senterleder og som leder for det nasjonale fagrådet.

Jorunn ledet også det tverrfaglige paraplyprosjektet «Kjønn, kanonisitet, kritikk – feminisme som hermeneutikk og kanontransformasjon», finansiert av kjønnsforskningsprogrammet som ble avsluttet i 2013. Selv om verken teologiske, litterære, medisinske eller filosofiske kanoner har gitt mye plass til kvinner og kvinners erfaringer, har nettopp feministisk tenkning sprunget ut av diskusjoner rundt Vestens sentrale kanondannelser. Prosjektet har bidratt til å synliggjøre feminismens plass i det vestlige tankegodset, og en forståelse av feminismen som en idéstrømning der det finnes en kontinuitet og et rom der kanonisering kan skje.

Det som kanskje framfor noe viser Jorunns faglige engasjement, kraft og kompetanse, var hennes ambisjon om å få et Senter for fremragende forskning (SFF) til STK. Hun – og teamet rundt henne – jobbet intenst med søknaden, dag og natt bokstavelig talt, for å få ressurser til en storsatsing på tverrfaglig forskning om likestilling, som begrep, verdi og som diskursiv og sosial praksis. *Paradoxes of Gender Equality* skulle undersøke hvorfor likestilling på den ene siden er en global verdi, og på den andre siden blir brukt som nasjonal og etnisk markør. Hvorfor heies likestilling fram i politisk retorikk, men marginaliseres og i praksis må vike for andre hensyn? Vi ville se på likestillingsbegrepets historiske bagasje og på paradokset mellom religion og sekularitet. Det var en djerv satsing fra Jorunns side og en faglig bragd å få et lite senter som vårt helt til finalen, i skarp konkurranse med 139 søknader. Skuffelsen var derfor stor da avslaget kom. «Tap og vinn med samme sinn» er lettere sagt enn gjort. Men innsatsen skaffet senteret økte ressurser, og nå når vi takker Jorunn av etter fire års iherdig innsats for senteret, ønsker vi henne alt godt – inkludert tid, inspirasjon, konsentrasjon og god helse – i arbeidet med å ta PAGE-ideene videre i nye sammenhenger.

Beatrice Halsaa

Tilbake ved STK

Tidligere STK-student Amund Rake Hoffart er tilbake ved senteret, som vitenskapelig assistent. Han forteller her om hvorfor han begynte å studere kjønn, om sine år som universitetsstudent og om hvordan det er å være tilbake ved senteret.

Av Amund Rake Hoffart, vitenskapelig assistent, STK
a.r.hoffart@stk.uio.no

I Dag Solstads *Armand V.* har en av bokas karakterer en nattlig åpenbaring mens han er på en studenthytte i Nordmarka. Han innser plutselig klart og tydelig hva det er han skal bli, nemlig meteorolog. Dette kan høres ut som innledningen til en romantiserende fortelling om hvordan og hvorfor jeg bestemte meg for å studere kjønn, men nå var det faktisk slik at jeg, da jeg leste *Armand V.* samme vår som jeg skulle velge studieprogram, overførte den nattlige åpenbaringen i Solstads bok til min egen situasjon. Jeg innså at jeg stod fritt til å vrake de mer «matnyttige» alternativene (ingeniør, juss, medisin) og heller forfølge det som virkelig interesserte meg. Og av alle studiemulighetene listet opp i Søkerhåndboka 2007 var det programmet for tverrfaglige kjønnsstudier ved UiO som fristet mest. Interessen for kjønn, feminisme og likestilling hang sammen med et nylig vekket politisk engasjement, som igjen hang sammen med at jeg tidlig på videregående hadde begynt å abonnere på Klassekampen. I tillegg hadde jeg en norsklærer som lot meg skrive innleveringer om det jeg selv ville. Jeg fikk skrive om skeiv litteratur, om kjønnslikestilling og husarbeid, om kvinners samfunnsposisjon i antikken. Det hadde gått opp for meg at jeg likte å skrive om de politiske sakene som opptok meg.

Vel framme på STK oppdaget jeg raskt at jeg syntes de mest rendyrka teoriemnene – kjønnsteori, feministisk teori, skeiv teori – var de mest interessante. Etter å ha prøvd ut både sosiologi og idéhistorie, meldte jeg meg opp til et innføringsemne i metafysikk og ble relativt raskt sikker på at jeg ønsket å ha filosofi som spesialisering. Siste semesteret på bachelorprogrammet var satt av til å skrive en oppgave som integrerte kjønn og filosofi. Med Cathrine Egeland (Arbeidsforskningsinstituttet) som veileder skrev jeg et essay om Ludwig Wittgensteins familielikhetsbegrep og dette begrepets relevans for feministisk tenkning.

STKs masterprogram i kjønnsstudier var like rundt hjørnet, men ikke helt på plass, da jeg var ferdig med bachelorgraden våren 2010. Veien videre gikk derfor til mastergradsstudier i filosofi ved UiO. Dersom STK fortjener karakteristikken

«en kvinneverden» (Grundt, s. 32-33, Bulletin 2-13), kan nok miljøet på filosofi, både blant studenter og vitenskapelig ansatte, kalles en mannsverden. Likevel fikk jeg, takket være Tove Pettersen og hennes emner i «Kjønn og filosofi» og «Feministisk etikk», sjansen til å fortsette å arbeide med feministiske perspektiver også på masternivå. Pettersen veiledet meg også i arbeidet med masteroppgaven min («Feminismens problematiske kvinnebegrep»), som er en analyse av hvorfor kvinnebegrepet har framstått som problematisk for feminister. Denne analysen endte i en påstand om at det eksisterer to spenninger i relasjonen mellom kvinnebegrepet og feminismen. Den ene spenningen oppstår fordi feminister har behov for både et inkluderende og et avgrenset kvinnebegrep. Den andre spenningen oppstår fordi feminister har behov for et kvinnebegrep som er forankret i både en teoretisk og en hverdagslig forståelse. Oppgaven ble nominert til STK-prisen (2012) for beste masteroppgave med kjønnsperspektiv.

Ikke mange ukene etter levert masteroppgave fikk jeg tips om at det var utlyst en stipendiatstilling ved STK som var knyttet til forskning på likestillingens kulturelle dimensjoner. Jeg tenkte at temaet passet meg godt nok til at det var verdt å søke, til tross for at diskusjoner om religion, sekularitet og postsekularitet ble framhevet som en særlig aktuell tematikk i utlysningsteksten. Jeg gikk dermed i gang med å utvikle en skisse til et doktorgradsprosjekt som skulle analysere mulige heteronormative forutsetninger for våre forestillinger om likestilling, og som også legger opp til en refleksjon over hvordan feministiske tenkere kan forholde seg kritisk til en slik heteronormativitet uten at likestillingsbegrepet mister sin kulturelle gjennomslagskraft. Etter en lang bedømmelsesprosess fikk jeg vite at jeg hadde blitt innstilt som nummer to til stillingen. Jeg fikk likevel en slags «trøstepremie», nemlig tilsetning som vitenskapelig assistent i en periode. Så nå er jeg altså tilbake ved STK. Omtrent halvparten av tiden skal jeg assistere professor Øystein Gullvåg Holter med diverse forskningsrelaterte oppgaver, mens den andre halvparten av tiden er avsatt til arbeid med egne akademiske prosjekter. ♦

Nye forskere ved STK

Reinert Skumsnes har fått stillinga som STKs nye universitetsstipendiat i tverrfagleg kjønnsforskning med vekt på likestillingas kulturelle dimensjoner.

Med masteravhandlinga «Kvinner i det gamle Egypt – Ein komparativ studie», 2009 ved Universitetet i Bergen, to semester som vit.ass. ved Det Amerikanske Universitetet i Kairo, og deltaking i diverse sosialhistoriske forskingsprosjekt med utgangspunkt i arkeologiske utgravningar, patologi og kjønn i det gamle Egypt, har Reinert førebudd seg på doktoravhandlinga *Patterns of change – Titles of non-royal women in New Kingdom Egypt (1550-1069 fvt.)*.

Forskningsprosjektet fokuserer på kvinner sin sosiale og administrative rolle – deira plass i heimen og i det offentlege rom under «det nye riket». Materialet, som består av ulike termar og titlar nytta om kvinner, tyder så langt på ei endring i kvinner si rolle og status i løpet av den aktuelle perioden. Slik vil prosjektet ikkje berre fokusere på vår eiga samtid, men også ei fjern fortid.

Reinert Skumsnes er 32 år gammal, født og oppvaksen på øya Stord i Sunnhordland. Han er utdanna allmennlærer ved høgskulen Stord/Haugesund. Etter dette flytta han til Bergen og fullførte ein bachelorgrad og påfølgjande mastergrad i eldre historie ved Universitetet i Bergen.

Han tiltretr stillinga formelt 1. februar 2013.

reinert.skumsnes@gmail.com

Sara Orning er ansatt som forsker på prosjektet «Veiledning, kjønn og omsorgsansvar – en undersøkelse av veilederpraksis ved UiO». Prosjektet er finansiert av universitetets likestillingspott og STK, og skal munne ut i en studie som kartlegger viktige faktorer for vellykket veiledning av stipendiater med barn og gi mer kunnskap om utfordringer og problemer som veiledere og stipendiater møter. Studien er den tredje – ved STK internt den såkalte «klinkekulestudien». Den etterfølger dermed Hege Elisabeth Løvbak og Øystein Gullvåg Holters rapport «Kjønn og karriere» om mentorprogrammet for kvinnelige akademikere ved UiO (2012) og Cecilie Thun og Øystein Gullvåg Holters studie «Kjønnsbalanse og læringsutbytte», som tok utgangspunkt i masterstudenters erfaringer (2013). Orning har doktorgrad i litteratur, film og filosofi fra University of California, Santa Cruz, og har tidligere undervist i kjønnsstudier og teorier om kjønn ved senteret.

sara.orning@stk.uio.no

Dmitry Lukash er tilsatt som vitenskapelig assistent ved STK en periode i vårsemesteret. Hans prosjekt handler i all hovedsak om islam, kjønn og likestilling på det russiskspråklige internett. Det tar for seg nettekster (blogger, web-sider, sosiale medier) skapt og reproduisert av muslimer, nærmere bestemt de som handler om kjønnsroller/likestilling, med fokus blant annet på representasjoner av dem. En viktig del ville være å analysere maktforholdene på dette feltet, med vekt på makt ikke bare som undertrykkende instans, men også noe som handler om «bemektighet» (empowerment) av aktører (f.eks. kvinner). Ta kontakt med Dmitry dersom det er spørsmål om prosjektet.

dmitry.lukash@stk.uio.no

Lotta Snickare er gjesteforsker ved STK 2013/2014. Lotta kommer fra Centrum för bank och finans ved Kungliga Tekniska högskolan i Stockholm. Hun er doktor i økonomi, og hennes forskningsområde er kjønn, organisasjon og ledelse. Ved STK arbeider Lotta med et forskningsprosjekt om kjønn, beslutningsprosesser og bankkriser. Prosjektet er treårig og er nylig påbegynt. Foruten intervjuer med saksbehandlere består det empiriske materiale av en database, en årlig medarbeiderundersøkelse gjennomført mellom 1992 og 2011, i en av de store svenske bankene.

l.k.snickare@stk.uio.no

Fia Sundevall kommer som gjesteforsker i februar og skal være her ut mai. Hun er opprinnelig økonomisk historiker, men har jobbet mye med kjønnsforskning. Sundevall har fått postdoktorstipend til å forske på heteroseksualitet i det svenske forsvaret. Hun ønsker å sitte her noen måneder i oppstarten for å kunne ha kontakt med Ulla-Britt Lilleaas og ellers få innspill på dette med kjønnsperspektiv fra STK generelt.

fia.sundevall@ekohist.su.se

Maria Jönsson er universitetslektor i litteraturvitenskap ved Universitetet i Umeå. Hun disputerte i 2006 på en avhandling om Agneta Klingspors forfatterskap. Siden det har hun forsket på forholdet mellom alder og seksualitet og mellom subjektivitet og følelser, hun skriver på en bok om Kerstin Thorvalls forfatterskap. Thorvall ble kjent på 1970-tallet med den selvbiografiske romanen *Det mest förbjudna* (1976). Maria var gjesteforsker ved STK i noen måneder høsten 2013.

maria.jonsson@littvet.umu.se

Gender mainstreaming i praksis – en læringsreise

Women Empowerment and Gender Equality (WEGE) var et kompetansebyggingsprogram over tre år for Digni¹, Dignis medlemmer og partnere i sør for å styrke kjønns- og likestillingsdimensjonen i deres arbeid. Programmet hadde tre hovedmål for sine aktiviteter: Bevisstgjøring, kompetanseheving og læring fra gender mainstreaming-arbeid i organisasjoner og prosjekter som igjen skulle styrke kompetansehevingen på området ytterligere.

Av Heidi H. Zachariassen, gjesteforsker, STK
h.h.zachariassen@stk.uio.no

Gender mainstreaming ble identifisert som hovedverktøyet for å oppfylle forpliktelsene i handlingsplattformen etter FN's 4. Kvinnekonferanse i Beijing i 1995. Siden den tid har det vært gjort en rekke erfaringer fra arbeid som har som mål at kjønns- og likestillingstematikk skal gjennomsyre lovgivning, strategier og programmer, på alle områder og på alle nivåer både nasjonalt og internasjonalt. Med tiden har det kommet en del kritikk av denne tilnærmingen. En av innvendingene mot gender mainstreaming har vært at den er for teoretisk og vanskelig å operasjonalisere til praktisk handling som skaper varig endring. Med dette som bakgrunn var en hovedutfordring for WEGE å identifisere og prøve ut gender mainstreaming tiltak i praksis, som kunne fungere som relevante eksempler til etterfølgelse for alle Dignis medlemmer og partnere i arbeidet for å styrke kvinners rettigheter og likestilling. Det var ikke nok å holde kompetansehevende kurs i ulike temaer og verktøy knyttet til kjønns- og likestillingsarbeid. Det var læring fra hvordan man i praksis gjennomsyrer et kjønns- og likestillingsperspektiv inn i reelle prosjekter og organisasjoner, vi var ute etter.

Med en induktiv tilnærming med læring fra praksis som mål, ble tre av Dignis medlemsorganisasjoner i Norge og seks av deres partnere i Ecuador, Bolivia, Madagascar og Etiopia invitert til å være med i WEGE-programmet. Alle ble bedt om å utforme handlingsplaner for å styrke kjønnskomponenten i sitt arbeid. Digni lagde også egen handlingsplan for styrking av kjønns- og likestillingsbevissthet og kompetanse

1) Digni er en paraplyorganisasjon for kirker og trosbaserte organisasjoner som administrerer en avtale med NORAD på vegne av sine 19 medlemmers langsiktige utviklingsarbeid. Dignis oppgave er å forvalte og kvalitetssikre Norads støtte til medlemsorganisasjonenes prosjekter i nærmere 40 land. I tillegg er Digni et fagmiljø som driver med kompetanseheving, nettverksarbeid, beslutningspåvirkning og informasjon.

i sitt sekretariat. Ved at disse ulike partene lagde hver sine handlingsplaner og etter hvert satte dem ut i praksis, fikk WEGE-programmet ti ulike case fra gender mainstreaming-arbeid i praksis. Hva lærte vi så fra arbeid i praksis? Og var den læringen vi oppnådde, relevant for annet arbeid som har som mål å styrke kvinners rettigheter og likestilling?

Noen av de forutsetningene vi kjenner til fra før som viktige når man jobber med gender mainstreaming, ble bekreftet av arbeidet i WEGE. Dette er strategier som å involvere ledere fra starten, ha tydelige mål, fjerne strukturelle hindringer for likestilling, holde motivasjonen oppe ved å informere og sensibilisere, jobbe i team, feire «de små seire» underveis og konsolidere og institusjonalisere endringer slik at de blir varige, for å nevne noen. I tillegg erfarte vi i WEGE-programmet at spesielt kontekstualisering, frihet og fleksibilitet er viktig, og at målet om å styrke kvinners rettigheter og likestilling ikke behøver å nås i akkurat den rekkefølgen man først hadde tenkt. Det finnes ulike veier til samme mål. For å kunne se og tillate dette, er det viktig å være fleksibel og gi frihet til de aktørene som er involvert i selve endringsprosessen. Dette gir rom for deltagelse fra dem en gender mainstreaming-prosess berører, og det skaper eierskap og også sikring av at de riktige tiltakene settes i gang. Tidsaspektet er en annen forutsenning som er viktig her. Det tar tid å skape endringer når man jobber med kjønns- og likestillingstematikk i ulike kontekster, og det er viktig å tillate at man kan ta i bruk ulike tilnærminger og arbeidsmåter. Enhver gender mainstreaming-prosess er en læringsreise.

Teksten er basert på boken *Learning gender mainstreaming through Practice – Digni's Women Empowerment and Gender Equality programme* (WEGE), Digni 2012, og «From the bottom up: lessons about gender mainstreaming in the Andes from Digni's WEGE programme» i *Gender and Development*, vol. 20, Issue 3, 2012. Begge skrevet av Heidi Holt Zachariassen.

Takk til Senter for tverrfaglig kjønnsforskning for at jeg har fått ha en spennende høst i et raust, delende og varmt miljø! ♦

En verdig prisvinner

Vi gratulerer Ingvil Thallaug Øverli med STK-prisen for beste masteroppgave med kjønnsperspektiv ved UiO 2013, med tittelen «Endring kommer innenfra. Balansen mellom frihet og styring hos et rådgivningstilbud for kjøpere av seksuelle tjenester», levert ved Institutt for kriminologi og retts sosiologi. Prisen ble delt ut ved STKs tradisjonelle nyttårselskap 9. januar 2014.

Foto: Emil N. Johnsen/STK

Bakgrunnen for Ingvil Thallaug Øverlis oppgave er kriminaliseringen av kjøp av seksuelle tjenester fra 2009. Som eneste tiltak rettet mot kjøpere av seksuelle tjenester mottok «Reform – Ressurssenter for menn» midler til oppstart av rådgivnings- og skadereduksjonstilbudet KAST for menn som kjøper sex.

Basert på ni kvalitative intervjuer med to polititjenestemenn, rådgivere fra KAST og Reform, representanter fra myndigheter og prostitusjonsfagfeltet, samt en sexkjøper, forsøker Øverli å svare på slags funksjon KAST har i forhold til styringsmakten og til brukeren av tilbudet, og hvorfor KAST oppsto i en slik form.

Øverli undersøker det politiske, faglige og verdimesse grunnlaget for både opprettelse og daglig drift av KAST Norge. Hun legger vekt på hvordan tiltaket er flettet inn i et bredere prostitusjonskontrollfelt, som er fylt av paradokser og som har vært preget av en kløft mellom et tvangsperspektiv og et frivillighetsperspektiv på prostitusjon.

Opgaven hennes er ifølge juryens begrunnelse «en presis, nyskapende og kreativ analyse av et bestemt eksempel på offentlig hjelpe- og kontrollinnsats i skjæringspunktet mellom straff og velferdsstat som rettes mot, og dermed også er med på

å konstruere, en problematisk mannlig seksualitet. Øverli vil være en verdig prisvinner».

Juryen besto av styreleder Halvard Vike, professor Harriet Bjerrum Nielsen og postdoktor Helga Aune, alle UiO. ♦

I alt åtte kandidater ble nominert til prisen i 2013:

Linn V. Blindheim Andersen: En evaluering av likestillings- og mangfoldsstrategier i politiet. Muligheter, barrierer og vilje. Senter for tverrfaglig kjønnsforskning

Hanne Johansen: Normal, men annerledes? Forståelser og håndtering av kropp og kjønn blant foreldre med sønner med XXY kromosomer. Psykologisk institutt

Anja Emilie Kruse: Mellom forståelse og ansvar. Terapeuters perspektiver på voldtekt som kjønn, sosial handling. Institutt for kriminologi og retts sosiologi

Hanne Lichtwark: Postabortion care in an urban area of Burkina Faso. Det medisinske fakultet, forskerlinjen

Anniken Sørli: Retten til kjønnsidentitet som menneskerettighet: Kan norsk forvaltningspraksis' krav om irreversibel sterilisering ved endring av fødselsnummer forsvares? Institutt for offentlig rett, Avdeling for kvinneverett, barnevern, diskriminerings- og likestillingsrett

Live Storehagen: From adolescents own perspectives: Perception of contraceptives and contraceptive use. Institutt for helse og samfunn

Barbara Trojanowska: The US Policy on Women, Peace and Security. Senter for tverrfaglig kjønnsforskning

Ingvil Thallaug Øverli: Endring kommer innenfra. Balansen mellom frihet og styring hos et rådgivningstilbud for kjøpere av seksuelle tjenester. Institutt for kriminologi og retts sosiologi

Where are the women in international relations?

In Barbara Trojanowska's thesis entitled «The US Policy on Women, Peace and Security: Interrogation of the Politics of Protection» I addressed this question of politics and protection with particular interest in gendered discourses on women and men in conflict and post-conflict settings. Barbara was STK's own masterstudent and finished her thesis last spring.

Barbara Trojanowska, graduated master student, STK
b.k.trojanowska@student.jus.uio.no

Between August 2011 and August 2013 I had the chance to be among the very first cohort of students in the Master Program in Gender Studies at the Centre for Gender Research. Although larger part of my research was conducted at the University of California, Berkeley, thanks to my resourceful supervisor, Professor Beatrice Halsaa, as well as my fellow students and our Advisor, Helle P. Granum, it did not feel far apart.

The American policy in the UN Resolution 1325

My thesis *The US Policy on Women, Peace and Security: Interrogation of the Politics of Protection*, focused on gendered relationships (re)produced within the American policy on the UN Resolution 1325. The Resolution addresses the situation of women in conflict and post-conflict settings. My main research question was the following: How does the US policy involve the politics of protection?

I started with the old new question in the international relations raised previously by many, starting with Cynthia Enloe: «Where are the women?» This question had to be followed by the reflection upon «Where are the men?» Looking for gendered relationships in the US policy on the UN Resolution 1325, I was particularly interested in Iris Marion Young's concept of the logic of masculinist protection. Juxtaposing the American policy with the Norwegian one, my thesis further discussed the transformative potential of the former in regard to the objective of gender equality.

Although on the face of it the US policy on Resolution 1325 resembled earlier policies activated shortly after the terrorist attack of 9/11 which used women to justify military interventions, my empirical findings showed that at the same time the US policy on Women, Peace and Security is a distinct case and includes new elements. The politics of protection does not exhaust the understanding of this policy and the gender power relations produced within it appear to be more complicated. Although the dominant representations of men/masculinity, that is, the perpetrator of sexual violence and the

«For years, many of us have tried to show the world that women are not just victims of war, they are agents of peace», Secretary of State Hillary Clinton said at Georgetown, December 19, 2011.

provider of security for «womenandchildren», are consistent with the logic of masculinist protection, the representation of women/femininity differs. The US policy does not constitute women as only passive victims of violence who are in need of protection. Nevertheless, this representation is still based on the old generalizations about women as peaceful mothers, caregivers and actors of positive change. Ultimately, the space of autonomy remains limited. Finally, since the US policy constructs women as «different», it is likely to reproduce instead of reducing gender inequalities.

Did I find the women?

In the end of May my thesis was finally ready to be printed out! Although the road to get there was bumpy, my bright supervisor was supporting me with critical questions (but never criticism) which threw me back on the right track. So, did I find the women? Yes and no. I found some women. However, the question yet to be addressed is: Which women? This is what my work concentrates on now. ♦

Gjensidighet og tvetydighet

Hvordan skapes det kvinnelige subjektet? Er subjektutvikling en gjensidig prosess mellom kjønnene? Med utgangspunkt i Simone de Beauvoirs konklusjon i *Det annet kjønn* diskuterer masterstudent Liv Roksand denne problemstillingen i sin oppgave som ble levert ved STK i november 2013.

Av Liv Roksand, masterstudent, STK
liv.roksand@gmail.com

Min masteroppgave «Gjensidighet og tvetydighet. Kjønn og subjektforståelse hos Simone de Beauvoir i lys av C.G. Jungs psykologi» er en teoretisk undersøkelse av hvordan subjekter skapes. Problemstillingen handler om hvorvidt subjektutvikling er en gjensidig prosess mellom kjønnene, og tar utgangspunkt i konklusjonen i *Det annet kjønn*. Beauvoir foretar en tverrfaglig analyse av kvinnens situasjon, og hun er ikke bare opptatt av det samfunnsmessige, men også av individet og det relasjonelle. I konklusjonen beskriver hun hvordan mannen som subjekt og kvinnen som den andre er i konflikt. Hun framstiller kjønnene som motsatser til hverandre, men også hvordan hver av dem er tvetydige, altså inneholder motsatser i seg selv. Løsningen på konflikten mener hun består i at begge kjønn retter søkelyset mot de sidene som de ikke er tilstrekkelig bevisst og som de projiserer over på hverandre – i stedet for å dominere og anklage hverandre. Dette framstiller hun som en gjensidig prosess mellom kjønnene. Hvordan skal dette forstås når hennes analyse hviler på at annetheten ikke er gjensidig? Hva består tvetydigheten hos kvinnen og mannen av?

For å diskutere dette bruker jeg C.G. Jungs teorier om utviklingsprosesser og har et dialektisk perspektiv på forholdet mellom det bevisste og det ubevisste. Han knytter dette symbolsk til det kvinnelige og det mannlige som elementer i begge kjønn. Ifølge Jung fungerer motsetningene i samspill; det ytre og det indre, det kvinnelige og det mannlige, det bevisste og det ubevisste balanserer hverandre ut. Ut fra Jungs psykologi viser jeg at det er mulig å forstå subjektutvikling som en gjensidig prosess mellom kjønnene, noe som innebærer at både mannen og kvinnen kan være den andre i forhold til hverandre.

Bakgrunn for oppgaven

Kjønn og dikotomier/motsetninger/forskjeller er sentrale temaer innenfor fagfeltet og noe jeg ønsket å undersøke i den hensikt å forstå prosesser mot endring. Hvordan kjønnsteori reflekterer praksis er også bakgrunn for oppgaven. Studier viser at både kvinner og menn (som grupper) har dårlige vilkår, men

Simone de Beauvoir i sin leilighet i Paris, 1976.

på forskjellige områder. Jeg ønsket å spørre om de områdene der menn kommer dårlig ut, betraktes som mindre viktige enn de områdene der kvinner kommer dårlig ut. Eller kan det være slik at underordningen er gjensidig mellom kjønnene, men noe som ikke er tilstrekkelig synliggjort? Jeg viser også til at det i fagfeltet er behov for tematiseringer som tar for seg kvinners og menns perspektiver og utfordringer i sammenheng. Min oppgave er tverrfaglig ved at jeg har en filosofisk og psykologisk tilnærming som jeg forsøker å knytte til empiriske studier av kvinners og menns situasjon.

Takk

Jeg vil takke for en interessant studietid på STK, både på bachelor- og masternivå. Jeg har hatt stort utbytte av undervisning, lesing, skriving og diskusjoner med både lærere og medstudenter. Spesielt har prosessen med å skrive en så stor oppgave, muligheten til å velge tema selv og stake ut en vei – i samarbeid med veileder – vært både utfordrende og lærerik, noe jeg ikke ville vært foruten. Jeg er glad for at jeg fikk en veileder som med sin åpne holdning bidro til at jeg fikk stille de spørsmålene jeg ønsket å stille. ♦

Foto: Jacques Pavlovsky

Fra likestilling til mangfoldets ulikestilling

Gjennom en undersøkelse av politi- og lensmannsetatens praksis, styringsdokumenter og inkluderingspraksis kan det se ut som om det fortsatt finnes kjønnete understrukturer som bidrar til å opprettholde ulike karrieremuligheter for de ansatte i etaten. Dette er tema for Linn Andersens masteroppgave, levert mens hun var STKs egen student høsten 2013.

Av Linn Andersen, tidligere masterstudent, STK
lvanders@student.uio.no

Masteroppgaven er skrevet som en del av et større kulturprosjekt for Forsvarsdepartementet, ledet av Ulla-Britt Lilleaas og Dag Ellingsen. Formålet med hovedprosjektet er å undersøke om det eksisterer mannskulturer som kan virke inkluderende og/eller ekskluderende for kvinner i militæret. Da politi- og lensmannsetaten har en andel kvinner på 25% i operative stillinger, hvilket er nesten tre ganger så stor andel kvinner sammenlignet med militæret, virket dette som et interessant felt å undersøke. Hovedproblemstillingene i oppgaven er: Hva har politi- og lensmannsetaten gjort for å inkludere kvinner i politiet? Hvilke barrierer eksisterer for kvinners karrieremuligheter i politiet?

Dorothy Smiths institusjonelle etnografi (IE) fremsto som et fruktbart metodologisk valg, da den er etablert som et verktøy med sikte på å se aktør og struktur i sammenheng. Ved bruk av IE vil det være lettere å si noe om tiltenkt virkning og reell praksis. Politidirektoratets egne policydokumenter for likestillings- og inkluderingsarbeid og informantintervjuer har vært mine hovedkilder for analysen. Ved å undersøke hva politietaten har gjort og hvilke tiltak som har virket positivt for kvinneandelen, synliggjøres både et bilde av hva som er den ideelle politiansatte og eventuelle barrierer for kvinner innad i politi- og lensmannsetaten.

Fra kvinneinkludering til mangfoldsinkludering

Selve analysen tar for seg hvilke tiltak som har blitt gjort for å inkludere kvinner i etaten, hva som skjer i begrepsforskyvningen av inkluderingsbegrepene likestilling og mangfold og til slutt hvilke barrierer for kvinners karrieremuligheter som eksisterer i etaten. Ifølge mine data er det særlig livsfasepolitikk og kvinnettverk som fremstår som positive inkluderings tiltak. I forlengelsen av dette fant jeg det interessant å se på hvordan kjønnspektivet diskursivt blir forandret når man beveger seg fra likestilling til mangfold som inkluderingsbegrep. Analysen av denne begrepsforskyvningen tar utgangspunkt i politidirektoratets policydokumenter, som kan sees i sammenheng med overordnede offentlige

dokumenter som NOUer og stortingsmeldinger.

Det er særlig det ideologiske innholdet i begrepet likestilling i betydning likhet i motsetning til begrepet mangfold hvor differensiering av egenskaper vektlegges, som jeg finner interessant. Mangfold som inkluderingsbegrep blir beskrevet med den hensikt å inkludere minoritetsgrupper som potensielt kan bli utsatt for diskriminering. Spørsmål som oppstår med hensyn til kjønnspektivet, er: Hvorfor blir kvinner betegnet som en minoritetsgruppe under kategorien mangfold når de utgjør halvparten av befolkningen? Hvem har ansvaret for å inkludere kvinner?

Kjønnete understrukturer til hinder for kvinners karrieremuligheter

I undersøkelsen av mulige barrierer for kvinner i politi- og lensmannsetaten konkluderer jeg med at det ser ut til å eksistere hindringer for kvinner i etaten som ikke er tilstrekkelig synliggjort. Årsaken kan være at flere av barrierene er etablert og opprettholdt gjennom organisasjonsstrukturen, som igjen ser ut til å være bygget opp rundt mannlige diskurser. Ekskludering skjer altså gjennom usynlige, men likevel etablerte diskursmekanismer i etaten som kan virke fremmede på menns karriere framfor kvinners.

Det virker som om det ikke er samsvar mellom policydokumentenes intensjon og praksis i etaten. Det tyder på manglende oppfølging og evaluering av interne inkluderings tiltak. I forlengelsen av min analyse peker jeg på fire problemområder som til sammen skaper «kjønnete understrukturer» i etaten: Kvinner behandles som «tokens» (minoritetsgrupper i organisasjoner), at det er hovedvekt på ressursargumentet, at det finnes utbredte universelle forestillinger om kjønn og at det mangler evaluering. Med dette som utgangspunkt mener jeg det er grunn til å påstå av vi fortsatt trenger forskning på karrieremuligheter med et kjønnspektiv, i tillegg til og ikke bare som en del av mangfoldsperspektivet. ♦

Kvinnelig maskulinitet og androgynitet

I masteroppgaven «Rewilding: Fotografier av kvinner i et queerteoretisk perspektiv» gjør Marte Stine Skinnerlien en analyse av fotokunsten boken «Rewilding» av den amerikanske fotografen og kunstneren Cass Bird. Femten av førti fotografier av kvinner med et tvetydig og kjønnsoverskridende uttrykk, er analysert i oppgaven, som ble levert STK våren 2013.

Av Marte Stine Skinnerlien, tidligere masterstudent, STK
marte_stines@hotmail.com

I oppgaven ser jeg nærmere på hvordan fotografiene i boka til Cass Bird setter spørsmålsteget ved normative og tradisjonelle forståelser av kjønn, kvinnelighet, femininitet, maskulinitet og identitet, og gir et inntrykk av kjønn og identitet som åpne og flytende kategorier. Hvordan skapes forståelsen av kvinnelig maskulinitet og androgynitet gjennom fotografiene?

Birds fotografier er dokumentariske bilder av personer som manipulerer og opphever etablerte kjønnskategorier. Hun fokuserer på det vakre og positive ved de portretterte, og hvordan de selv ønsker å definere sitt kjønn, sin seksualitet og plass i samfunnet. Deres oppfatning av kjønn og identitet lar seg ikke styre av ideen om en mannlige eller kvinnelig essens.

Rewilding blir slik et utopisk prosjekt, som leker med kjønn og identitetsforståelser, og hvor androgynitet og maskulinitet ikke blir satt opp mot femininitet, men hvor alle de tre kategoriene er bevegelige.

Rewilding er en term som i dette tilfellet uttrykker vilje til å slippe seg løs og være utemmet i sin egen situasjon; å skape et rom hvor man kan være fri. Via fotografiene konfronterer Bird normene kvinner må forholde seg til, og hvordan det vestlige samfunnet vil at kvinner skal opptre og fremstilles. Bird ønsker her å gjøre et forsøk på å skape en bro mellom det virkelige levde liv og en imaginær og utopisk verden eller eksistens. En verden hvor mennesker som elsker annerledes og ser avvikende ut, kan være frie fra «de normale» menneskenes hensynsløshet og ondskapsfullhet. Fotografier av kvinner som bryter med aksepterte former for kvinnelighet, har i flere år fanget min nysgjerrighet. *Rewilding* har vært spesielt fascinerende på grunn av kvinnenes ikke-normative kjønnete uttrykk. De uttrykker maskulinitet, virker selvsikre og sterke – uttrykk som i det daglige ofte er forbeholdt menns egenskaper i et heteronormativt perspektiv.

Inspirasjon fra queerteori

I analysen har jeg tatt utgangspunkt i queerteoretisk forståelse av kjønn og identitet, inspirert av Judith Butler og Halberstam.

«Four girls» fra fotokunsten boka til Cass Bird: *Rewilding*, 2012

Butler mener at kjønn er performativt og ikke kan knyttes til naturgitt utgangspunkt, men at både «biologisk kjønn» og «sosialt kjønn» er flytende kategorier. Hun hevder at det ikke finnes noen kjønnsidentitet bak kjønnete uttrykk og kjønn performativitet; ingen kjønnets essens eller «ekte» kjønnets kjerne. Kjønnsidentitet og uttrykk for kjønn er knyttet til performativitet.

Kreative prosesser

Masterstudiet ved STK har vært fylt av både utfordringer og gode opplevelser. Helt siden jeg gikk på bachelornivået var jeg sikker på at det ville passe meg godt å jobbe med en masteroppgave. Det å kunne forme og utvikle noe fra blanke ark er en kreativ prosess. Jeg tror at min erfaring fra kunsthøgskolen og arbeid med kunstneriske prosesser har hjulpet meg mye i arbeidet med masteroppgaven. Det «kicket» man får av å utvikle noe eget, gir en driv som gjør at man kan arbeide dag og natt, uke etter uke – og få oppgaven ferdig. ♦

Maktstrukturer

Er det så sikkert at de problemene som oppstår når menn er i mindretall eller avmektige, ikke er ekvivalente med de som oppstår når kvinner er det? Masterstudent Liv Roksand svarer her på Guttorm Grundts og Jorunn Øklands innlegg om makt og ekvivalens i forrige nummer av Bulletine (2/2013).

Av Liv Roksand, masterstudent, STK
liv.roksand@gmail.com

Gjennom sitt innlegg «Mannlig student i en kvinneverden» i forrige nummer av Bulletine (nr. 2-13) ønsker Guttorm Grundt, slik jeg oppfatter det, en diskusjon om de feministiske perspektivene som han mener STK har en forankring til. Han mener at menns perspektiver og utfordringer er underfokusert i pensum og forskning. Som han peker på, og som kommer fram i undervisningen, er likestillingsbegrepet uklart. Det finnes ulike forklaringer på kjønnshierarkiet, og prosessene mot endring forklares også på ulike måter. Et kjennetegn ved fagfeltet, slik jeg oppfatter det, handler altså ikke om entydige tematiseringer og forklaringer. Som Jorunn Økland peker på i sitt svar til Grundt «Makt og ekvivalens», kan nettopp det uklare være vitenskapens styrke: «Det er kjønnsforskningens oppgave å underkaste likestillingsbegrepet kritisk diskusjon, ikke å presentere noen autoritativ definisjon [...]. Noen av de viktigste diskusjonene handler om de sentrale definisjonene [...]». Ja, vitenskap handler om kritiske diskusjoner, nye spørsmål, nye hypoteser. Og STK bidrar til dette.

Makt og ekvivalens

Men den diskusjonen Grundt etterlyser, er den som handler om maktstrukturer – en grunnleggende antakelse om at mannlig dominans og kvinnelig underordning er gjennomgående i vårt samfunn. I tråd med dette framholder Økland avslutningsvis: «[...] de større maktstrukturene vi opererer innenfor både som samfunnsmedlemmer og akademikere, fører til at det sjelden er ekvivalens mellom problemene som oppstår når menn er i mindretall og/eller i avmaktsposisjon og når kvinner er det». Øklands utsagn refererer til mannsdominansen som fortsatt finnes i mange av samfunnslivets områder. Men er det mulig å skille mellom samfunnslivet og privatlivet? Menns utfordringer, for eksempel helsestilstand, handler om både private og samfunnsmessige årsaker og kan absolutt være et uttrykk for menns avmakt, etter mitt syn. Hvorfor dør menn tidligere enn kvinner av årsaker som kunne vært forebygget, og hvorfor

tar de oftere livet av seg? Hva med menns marginalisering når det gjelder barneomsorg, hvilke konsekvenser har det for oppvekst hvor formingen av mennesker foregår?

Prosjektet *Nye kjønn, andre krav* i regi av senteret viser til at barns grunnleggende forståelse av kjønn springer ut av familiemønstre, som nå preges av at fedre er mer involvert i barneomsorg. Økt likestilling i hjemmet bidrar til at forståelsen av kjønn endres for barn, blant annet fremheves det at gutter viser mer følelser og bedre relasjonskunnskaper, noe som vil ha betydning for måten de som voksne deltar på i både arbeidsliv og familieliv. Siden kvinner for det meste har stått for barneomsorg, kan jeg ikke skjønne annet enn at kvinner også har hatt sterk innflytelse på formingen av kjønnsrollene og dermed av samfunnets mannsdominans. Det at menn fortsatt er i mindretall når det gjelder omsorgsarbeid, har store konsekvenser, slik jeg ser det. Er det så sikkert, slik Økland hevder, at de problemene som oppstår når menn er i mindretall eller avmektige, ikke er ekvivalente med de som oppstår når kvinner er det?

Selv om sentrale begreper i faget er uklare, selv om prosessene for hvordan kjønn endrer seg er uklare, og selv om det etterlyses mer forskning på teoriutvikling og på kvinners og menns makt, er hypotesen om kvinner som underordnet menn ingen het diskusjon i fagfeltet, så vidt jeg skjønner. Jeg vil si det sånn at det virker som den uklarheten som råder om sentrale begreper i faget, ikke er ekvivalent med den klarheten som råder når det gjelder hypotesen om maktforholdene. I takt med at kvinner og menn er i endring og at kunnskapen øker, er jeg enig med Grundt i at det er tid for å diskutere og tenke ut fra en større helhet som omfatter både kvinners og menns perspektiver og utfordringer. ♦

Minneord om Anne Lorentzen

Foto: Privat

Anne Lorentzen (1963–2013) kom til STK i 2001. Vi forsto med en gang at her hadde vi fått en spesielt varm, vennlig og begavet kollega. Anne hadde en direkte måte å forholde seg til folk på, en nysgjerrighet i møte med andre, og hun var en god lytter. Det er uendelig trist, og fortsatt vanskelig å fatte at Anne ikke lenger er her, at vi ikke skal få fortsette det faglige – og for mange også vennskapelige – fellesskapet. Hun hadde senteret som arbeidssted, og vi hadde gleden av å følge henne i de opp- og nedturen som hører med, og oppleve Annes evner til å se og skape sammenhenger på tvers av fag, sjangre og temaer.

Anne arbeidet med søknad til prosjektet *Nye (medie) teknologier og Mobile kjønn?* Hun fikk doktorgradsstipend fra Høgskolen i Telemark, og leverte sin doktoravhandling ved Universitetet i Oslo i 2009: *Fra «syngedame» til produsent. Performativitet og musikalsk forfatterskap i det personlige prosjektstudioet*. Det var en banebrytende avhandling om et felt ingen her til lands tidligere hadde forsket på, mellom kjønns- og medieforskning, og forskning om populærmusikk. Anne var opptatt av forvandlingen fra det hun kalte «syngedame» til produsent, og dermed også kjønnsarbeidsdelingen innenfor musikkproduksjon: *hvordan ikke bare kjønn, men også seksualitet spiller inn i når arbeidsoppgaver blir fordelt, og spenningsforholdet mellom sang og låtskriving på den ene siden, og musikkproduksjon på den annen, og hvor det som står på spill er musikalsk forfatterskap*.

Hennes hovedfunn er at vendingen fra artist til produsent må ses i lys av endringsmulighetene som oppstår når «syngedamer» får tilgang til nye musikkproduksjonsteknologier. Hun viste hvordan det personlige produksjonsstudioet har

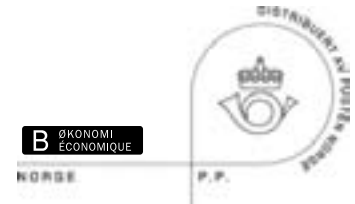
bidratt til å demokratisere – utjevne musikalsk kreativitet mellom artist og produsent – og deterritorialisere produksjon av musikk, delvis gjennom de mulighetene som også «syngedamer» har fått til å produsere selv.

I slutten av avhandlingen skriver hun at hensikten har vært å *skeive de mannlige informantene i retning av «syngedamemenn» og de kvinnelige «syngedamene» i retning av produsenter*, noe som ikke har vært gjort tidligere. Videre skriver hun: *Helt til slutt vil jeg åpne for muligheten av å ta «syngedamen» som en betegnelse «tilbake». En måte å gjøre dette på er å gjenerobre den, og å omforme den fra et feminint konnotert skjellsord til en hedersbetegnelse. Som avhandlingen har påvist, er det umulig å være «syngedame» og produsent på en og samme tid, slik det også er umulig å være «syngedame»/«syngedamemann» og mann på en og samme tid*. Disse sitatene er eksempler på Annes analytiske og også poetisk skarpe blikk, og hennes språklige kreativitet. Disse egenskapene tok hun også med seg inn i postdoktorstillingen ved forskningsprosjektet *Å være sammen: iscenesettelser av intimitet i offentligheten* fra 2009. Anne fikk dessverre ikke fullført prosjektet sitt på grunn av sykdom. Da intimitetsprosjektet hadde avslutningskonferanse 6. desember, var det én som manglet. Det var tungt og uendelig trist. Men selv om Anne selv er uerstattelig, vil hennes kolleger fortsette å forske i det feltet Anne var så lidenskapelig engasjert i, og der hun bidro på en kraftfull og original måte.

Og så er det i tillegg det helt særegne, ja, sjeldne med Anne, at hun var både forsker og kunstner på samme tid. Denne arten finnes det ikke mange av i den norske forskningsfaunaen. Annes kunstneriske og musikalske innsats var helt spesiell, og viser at Anne var forskerkunstner eller kunstnerforsker. Ved siden av å forske bare måtte Anne synge, skrive låter, produsere album, lage filmmusikk, musikkvideo og ha konsertforestillinger. Det siste kan kanskje bedre kalles musikalsk forsknings-performance eller performance-forskning. Vi som fikk oppleve den, glemmer aldri forestillingen *Alias Belle Gunness – en seriemorderske fra Selbu*, der Annes særegne kombinasjon av stemme, musikalitet og analytiske evner hadde som ambisjon å føye sammen musikk, performancekunst og feministisk teori. Vi som så forestillingen på Grusomhetens teater, kan forsikre at denne ambisjonen ble innfridd.

For oss som var hennes kolleger var Annes ivrige, dyktige og lidenskapelige formidling – i mange kanaler – til stor glede og berikelse. Vi kommer alltid til å savne Anne som venn og kollega – savne henne i vårt hjerte. ♦

Returadresse:
Senter for tverrfaglig
kjønnsforskning
Universitetet i Oslo
Postboks 1040 Blindern
NO-0315 OSLO

Seminarprogram våren 2014

Velkommen til vårens seminarer. Følg med på www.stk.uio.no og STKs nye facebookside for flere opplysninger og program.

FEBRUAR

Gender, Assets and Just Cities

TID: Tirsdag 4. februar, kl. 13.15–15.00

STED: Auditorium 3, Eilert Sundts hus, Blindern

Seminar med professor Caroline Moser (University of Manchester), sosialantropolog med kjønn og urbanitet som spesialfelt.

Faglig ansvarlig: Heidi Zachariassen, STK

MARS

Mannlig omskjæring mellom biologi, religion og identitet

TID: Fredag 7. mars, kl. 14.00–16.00

STED: Nedjma, Litteraturhuset i Oslo

Seminar vil belyse og presentere de ulike debattene og synspunktene på mannlig omskjæring, ut fra religiøse, kulturelle, menneskerettslige og kjønnskritiske perspektiver.

Innledere: Cora Alexa Døving, Bernadette Brooten, Jorunn Økland og Anne Lindboe

Seminar arrangeres i samarbeid med Holocaust-senteret.

Faglig ansvarlig: Jorunn Økland, STK

8. mars: Verdier på reisefot – likestilling som nasjonal og transnasjonal verdi

TID: Lørdag 8. mars, kl. 10.00–15.30

STED: Gamle festsal, Domus Academica, UiO, Karl Johans g. 47

I samarbeid med UiOs lørdagsforelesninger arrangerer vi et seminar i forbindelse med grunnlovsjubileet.

Faglig ansvarlig: Jorunn Økland, STK

Sårbarhet, rett og demokrati

TID: Fredag 14. mars, kl. 10.00–16.00

STED: Grupperom 4, Georg Sverdrups hus, Blindern

I anledning grunnlovsjubileet vil Gender and Disability-nettverket (STK/HIOA) sette søkelys på forholdet mellom funksjonsevne og sårbarhet, rettigheter og demokratisk deltakelse.

Faglig ansvarlige: Inger Marie Lid (HIOA) og Jorunn Økland, STK

E-skills: Gender, Race and Ethnicity in a Digital Age

TID: Torsdag 20. mars, kl. 12.15–14.00

STED: Seminarrom 4, P. A Munchs hus, Blindern

Faglig ansvarlig: Lin Prøitz, STK

APRIL

Forsvaret: Likestillingens fortropp, baktropp og kamparena

TID: Onsdag 9. april, kl. 9.00–16.00

STED: STK, Gaustadalléen 30D (Nemko-bygget), rom 420

Heldagsseminar som setter søkelys på både negative og positive elementer i den maskuline militærkulturen.

Påmelding innen 1. april på nettskjema:

<https://nettskjema.uio.no/answer/likestillingensfortropp.html>

Faglig ansvarlig: Ulla-Britt Lilleaas, STK

Post-secularity and Gender Workshop

TID: Torsdag og fredag 24.–25. april

STED: Turku, Finland

The workshop wants to raise critical interdisciplinary discussion concerning the topical and debated issue of post-secular society and research with regard to gender.

Interesserte bes ta kontakt på e-post: jorunn.okland@stk.uio.no

Faglig ansvarlig: Jorunn Økland, STK

MAI

Paradoxes of the Arab Spring and the Gender Paradoxes it poses for Feminists and Students of Gender

1) TID: Fredag 16. mai, kl. 11.15–13.00

STED: Auditorium 5, Eilert Sundts hus, Blindern

Forelesning ved Professor Mervat F. Hatem (Howard University):

«The Arab Spring and the Contested Future of Islamic Feminism».

Samarrangement med IKOS og deres fredagsseminarserie

OG

2) TID: Mandag 19. mai, kl. 9.00–15.00

STED: Auditorium 3, Eilert Sundts hus, Blindern

Dagsseminar der også andre forskere legger fram relevant

forskning om islam, kristen tro og feminisme.

Påmelding til begge seminarene innen 12. mai:

<https://nettskjema.uio.no/answer/paradoxes.html>

Faglig ansvarlige: Kai Egon Kvarme, IKOS og Beatrice Halsaa, STK

JUNI

Kvinnedagen som ikke ble – kamp, fest og påminnelse

TID: Tirsdag 10. juni, kl. 12.15–16.00

STED: Seminarrom 206, Georg Morgenstiernes hus, Blindern

Rundt år 1900 ønsket mange å gjøre pinseaften til den store markeringsdagen for kvinners rettigheter. Seminar vil belyse og diskutere de transnasjonale utvekslingene omkring valg av markeringsdag for kvinners rettigheter.

Faglig ansvarlige: Tone Brekke og Jorunn Økland, begge STK